

วารสาร ภาคประชาสังคมนครราชสีมา

Journal of Nakhonratchasima Civil Society

ISSN 3056-9931 (Print) ISSN 3056-994X (Online)

ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๘

กลุ่มภาคประชาสังคมจังหวัดนครราชสีมา

พุทธบูรณาการหลักอปริหานิย
ธรรม 7
ในงานปกครองคณะสงฆ์
พระศุภโชค สิริมงคลโล

บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนา
ผู้ต้องขัง
ตามหลักพระพุทธศาสนา
จังหวัดนครราชสีมา
ธรรมรัต วิเศษพูน

การบริหารจัดการวัดเพื่อ
ส่งเสริมการเรียนรู้
ของชุมชน :
กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน
จังหวัดนครปฐม
สัญญา สดประเสริฐ

วารสาร ภาคประชาสังคมนครราชสีมา

Journal of Nakhonratchasima Civil Society

ISSN 3056-9931 (Print) ISSN 3056-994X (Online)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ

จำนวนพิมพ์ : 100 เล่ม

ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน / ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน นักวิชาการอิสระ คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่มุมมอง คิดทางสังคม ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ การจัดการเชิงพุทธ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ พัฒนาสังคม การเมืองภาคประชาสังคมและการศึกษา ตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอองค์ความรู้นวัตกรรม แนวทางแก้ปัญหาสังคม การรวมพลังความคิดภาคประชาสังคมเสริมสร้างความมั่นคงและการอยู่ร่วมกันตามวิถีพุทธ

คณะกรรมการที่ปรึกษา วารสาร ภาคประชาสังคม

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

พระเมธีสุตาภรณ์, ปธ.9,ผศ.ดร.

รศ.ดร.อภิรักษ์ จันทะนี

รศ.ดร.สิริกร กาญจนสุนทร

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา เจ้าอาวาสวัดศรีวันต์

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย

ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรณาธิการ : รศ.ดร.พิชิต ปุริมาต

ผู้ช่วยบรรณาธิการ : ผศ.ดร.เบญญาภา อัจฉฤกษ์

กองบรรณาธิการ :

วารสาร ภาคประชาสังคม

พระครูสังวรวิริยรักษ์,ผศ.ดร.

พระครูปริยัติวิสุทธิบัณฑิต, ผศ.ดร.

หน่วยงานภายนอก

พระเมธีวินัยรส, รศ.ดร.

รศ.ดร.ณภัทร น้อยน้ำใส

รศ.พล.ท.ดร.วีระ วงศ์สรรค์

รศ.ดร.ธนิดา ผาติแสน

รศ.ดร.สิริกร กาญจนสุนทร

รศ.ดร.เอกรัตน์ เอกศาสตร์

รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ

รศ.ดร.อังฉรา หล่อตระกูล

รศ.ดร.วันทนา เนาว์วัน

ผศ.ดร.พิมพ์พิชิต บรรจงปฐ

ผศ.ดร.วินัย ผลเจริญ

ผศ.สกุล วงษ์กาฬสินธุ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

มหาวิทยาลัยสารคาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

เลขานุการ : ผศ.ดร.เบญญาภา อัจฉฤกษ์

ผู้ช่วยเลขานุการ : ผศ.ไพรัตน์ เอ็บสำโรง

ศิลปกรรม/เว็บไซต์ : นายสมพร ไพโรกระโทก

สำนักงาน : สำนักงานวิจัยและพัฒนาภาคประชาสังคม

เลขที่ 164 ม.6 บ้านหนองบอน ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 30190

โทรมือถือ : 085-7786284, 083-6819533

จัดพิมพ์โดย

โรงพิมพ์เลิศศิลป์ (1994) เลขที่ 336 ถนนสุรนาริ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร 044-252883

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

วารสาร ภาควิชาสังคมนศรราชสีมา (Peer Review)

ภายใน

1. พระครูปริยัติวิสุทธิบัณฑิต, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
2. พระมหาประกาดทิพย์ สิริเมโธ ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
3. รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. รศ.ดร.อภิรักษ์ จันทะนี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. รศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. รศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8. รศ.ดร.พรเศรษฐี วุฒิปญญาอิสกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
9. พระมหาสุพร รุกขิตตมโธ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
10. รศ.ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
11. ผศ.ดร.เสฐียร ทั้งทองมะดัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
12. ดร.วรวิทย์ พุดศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
13. ผศ.ดร.ไพโรจน์ ปริมาตร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
14. ผศ.ดร.ประพันธ์ นีกรทะโก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ภายนอก

1. พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. พระมหาสมณิทร์ ปรีสุตโตโม ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. พระมหาสันติภาพ โชติปัญโญ (อ่อนละมุน), ดร. ผู้อำนวยการโรงเรียนบูรพาวิทยานุสรณ์	
4. รศ.ดร.ณภัทร น้อยน้ำใส	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
5. รศ.พล.ท.ดร.วีระ วงศ์สรรค์	มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
6. รศ.ดร.ธนา ชาติเสนา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
7. รศ.ดร.สิริกร กาญจนสุนทร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
8. รศ.ดร.สุวิทย์ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
9. รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
10. รศ.ดร.อจธรา ทอตระกุล	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
11. รศ.ดร.เอกรัตน์ เอกศาสตร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
12. รศ.เนตรชนก บัวนาค	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
13. รศ.ดร.วันทนา เนาว์วัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
14. รศ.ดร.พิมลพรรณ เพชรสมบัติ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
15. ผศ.ดร.พิมพ์พิชิต บรรจงปุ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
16. ผศ.ดร.วินัย ผลเจริญ	มหาวิทยาลัยสารคาม
17. ผศ.ดร.วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
18. ผศ.ดร.วัลย์ชัชยา เขตบำรุง	มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
19. ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
20. ผศ.ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
21. ดร.วิยะดา วรรณท้วนิช	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
22. ผศ.ดร.อำพล นววงศ์เสถียร	มหาวิทยาลัยเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก
23. ผศ.สกุล วงษ์ภาพสินธุ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
24. ผศ.พีรวิชญ์ คำเจริญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
25. ผศ.ดร.หทัยชนก คตะสมบุญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
26. ดร.สุวัฒน์ อาษาสิงห์	มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
27. ผศ.พรศิริ แสงสุวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

บทบรรณาธิการ

ด้วยวารสาร ภาควิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ฉบับนี้ เป็นปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2569 มีคณาจารย์ของมหาวิทยาลัย นักวิชาการภาควิชาสังคมจากหลายสถาบัน ได้นำเสนอผลงานทางวิชาการ ทั้งนี้ กองบรรณาธิการได้ส่งผลงานทางวิชาการเหล่านี้ไปให้กรรมการกลั่นกรองบทความทางวิชาการของแต่ละสาขาวิชาเป็นผู้อ่าน และมอบให้เจ้าของบทความนำไปปรับปรุงแก้ไขก่อนการตีพิมพ์แล้ว และด้วยความตั้งใจ กองบรรณาธิการมีความประสงค์ทำวารสารเล่มนี้ให้สมบูรณ์ตามเกณฑ์ของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre) ฉะนั้นในวารสารฉบับนี้ เน้นวิธีพุทธบูรณาการพัฒนาศักยภาพไทย นำเสนอบทความวิชาการด้านวิจัย 3 เรื่อง และบทความวิชาการเป็นประโยชน์ต่อการบริหารวิชาการทางพระพุทธศาสนาบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและภาคประชาสังคม 2 เรื่อง รวมเป็น 5 บทความ

คณะกองบรรณาธิการขอขอบคุณเจ้าของบทความทุกท่านได้มีส่วนร่วมทำให้วารสาร ภาควิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ได้เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการสู่สาธารณะตามนโยบายการจัดทำวารสาร ภาควิชาสังคม

กองบรรณาธิการขอขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองทุกท่านได้ใช้ความเพียรพยายามชี้แนะ แนะนำให้มีการปรับปรุงแก้ไขผลงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้อง นำอ่านและเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านได้กรุณาติดตามผลงานวารสาร ภาควิชาสังคม ด้วยดีเสมอมา ซึ่งเราพร้อมทำหน้าที่สร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคมเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมต่อไป และท้ายสุดขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ได้จัดทำให้มีวารสารฉบับนี้และโปรดติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

(รองศาสตราจารย์ ดร. พิชิต ปุริมาต)

บรรณาธิการ

สารบัญ

กองบรรณาธิการ

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

บทบรรณาธิการ

บทความวิชาการ : Academic Article

แบบอย่างผู้นำในพระพุทธศาสนา : อนาถบิณฑิกอุบาสก

1

EXAMPLE OF LEADERSHIP IN BUDDHISM : ANATHAPINDIKA THE LAY DISCIPLE

: เขมจิรา พัทธการุญ

พุทธบูรณาการหลักอภิธานิยธรรม 7 ในงานปกครองคณะสงฆ์

12

THE SEVEN FUNDAMENTAL BUDDHIST PRINCIPLES OF NON-DECLINE IN THE GOVERNANCE OF THE SANGHA

: พระศุภโชค สิริมงคล

บทความวิจัย : Research Articles

การบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราณ
จังหวัดนครปฐม

23

TEMPLE ADMINISTRATIVE MANAGEMENT TO PROMOTION OF THE COMMUNITY LEARNING :
A CASE STUDY OF THE TEMPLE IN WANGNOI DISTRICT, AYUTTHAYA PROVINCE.

: สัณญา สดประเสริฐ

บทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

33

THE ROLE OF BUDDHIST MONKS IN SOCIAL WELFARE IN MUEANG NAKHON RATCHASIMA
DISTRICT, NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

: สุมาลี กรดกนก

บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขังตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา

41

THE ROLE OF BUDDHIST MONKS IN THE DEVELOPMENT OF PRISONERS ACCORDING TO
BUDDHIST PRINCIPLES, NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

: ธรรมรัต วิเศษพูน

แบบอย่างผู้นำในพระพุทธศาสนา : อนาถบิณฑิกอุบาสก EXAMPLE OF LEADERSHIP IN BUDDHISM : ANATHAPINDIKA THE LAY DISCIPLE

เขมจิรา พัทธการฐ์

Khemjira Pitakrad

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chonburi Buddhist College

E-mail: taty_kham@hotmail.com

บทคัดย่อ

อนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นเอตทัคคะด้านการให้ทาน และได้รับการยกย่องว่าเป็นแบบอย่างของผู้นำในพระพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด ท่านมิได้เป็นเพียงผู้มีศรัทธาในการให้ทานเท่านั้น แต่ยังมีวิสัยทัศน์และความสามารถในการตัดสินใจเรื่องสำคัญ ปรากฏหลักฐานในพระสูตรกว่า 22 สูตร และชาดกอีก 15 เรื่อง ผลงานสำคัญของท่าน การสร้าง พระเชตวันมหาวิหาร ณ เมืองสาวัตถี อันเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ปัจจุบันยังคงเป็นอนุสรณ์ทางประวัติศาสตร์ให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงคุณูปการของท่าน และอนาถบิณฑิกอุบาสกแม้เกิดในตระกูลพ่อค้า ท่านมุ่งแสวงหาปัญญาเพื่อความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์ ภาวะผู้นำของท่านสะท้อนผ่านคุณลักษณะสำคัญ การมีสติปัญญา ความสามารถในการจูงใจ เมตตาธรรม การเป็นแบบอย่างความคิดริเริ่ม การเป็นศูนย์รวมของสังคม ความสำเร็จของท่านแบ่งเป็นสองด้าน คือ ด้านความสำเร็จส่วนตัว จากการบรรลุโสดาบันหลังได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า และ ด้านความสำเร็จต่อสังคมจากการอุปถัมภ์พระศาสนา สร้างวัด ส่งเสริมเศรษฐกิจ นำหลักธรรมมาสู่ชุมชน แม้ในวาระสุดท้าย ท่านยังห่วงใยผู้อื่น พิจารณาให้ประชาชนได้เข้าถึงธรรมอันลึกซึ้งเช่นเดียวกับตน ชีวิตท่านจึงเป็นต้นแบบผู้นำเชิงพุทธสมบูรณ์แบบ ทั้งในมิติของความสำเร็จส่วนตัวและการเกื้อกูลสังคม บนพื้นฐานคุณธรรม ศรัทธา ความดีงาม และสังคมปัจจุบัน ผู้นำมีอำนาจสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดแก่สังคมทั้งด้านบวก และด้านลบควรเรียนรู้ภาวะผู้นำอนาถบิณฑิกอุบาสก

คำสำคัญ : ผู้นำ, พระพุทธศาสนา, อนาถบิณฑิก

Abstract

Anathapindika, a Buddhist lay follower, was preeminent in the practice of giving alms and is celebrated as a prominent example of leadership in Buddhism. He was not merely a person of faith and generosity, but also possessed foresight and decision-making abilities on important matters. Evidence of his contributions is found in over 22 sutras and 15 Jataka stories. His most significant achievement was the construction of the Jetavana Mahavihara in Savatthi, a central hub for the dissemination of Buddhism during the time of the Buddha. This monastery remains a historical monument for Buddhists to remember his contributions. Although born into a merchant family, Anathapindika sought wisdom for the attainment of perfect humanity. His leadership qualities are reflected in his intelligence, ability to persuade, compassion, initiative, and social cohesion. His success is divided into two

dimensions: personal success through attaining the first stage of enlightenment (Sotapanna) after hearing the Buddha's teachings, and social success through his patronage of Buddhism, building temples, promoting the economy, and bringing Buddhist principles to communities. Even in his final moments, he remained concerned for others, wishing for people to access the profound Dharma as he had done. His life is therefore a perfect example of Buddhist leadership, encompassing both personal success and social contribution. Based on morality, faith, goodness, and the current social context, leaders with power can create both positive and negative changes in society. They should learn from the leadership style of Anathapindika, the lay devotee.

Keywords: Leadership, Buddhism, Anathapindika

บทนำ

แนวโน้มผู้คนในสังคมไทยหันมาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ พัฒนา ทำความเข้าใจบทบาท “ผู้นำ” มากยิ่งขึ้น ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคมโดยรวม ความสนใจดังกล่าวสะท้อนออกมาในหลายรูปแบบ เช่น การอ่านหนังสือด้านภาวะผู้นำ การเข้าร่วมอบรมหรือสัมมนา การติดตามแนวคิดจากผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนการนำหลักการเหล่านั้นไปประยุกต์ใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เพราะสังคมปัจจุบันมีการแข่งขันสูงและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้บุคคลจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการตัดสินใจ การบริหารคน และการสร้างแรงจูงใจ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำและการตั้งศักยภาพภายในตนเองออกมา อย่างไรก็ตาม หนังสือส่วนใหญ่เป็นงานแปลจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากโลกตะวันตก เช่น อเมริกาและอังกฤษ ขณะที่งานเขียนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในมิติทางพุทธศาสนายังมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้เนื่องจากทัศนคติมองว่าเป็นเรื่องทางศาสนาล้ำสมัย หรือแม้เห็นคุณค่าแต่ก็ขาดแหล่งข้อมูลเข้าถึงได้ง่าย อีกทั้งหนังสือธรรมะโดยทั่วไปไม่ได้จัดหมวดหมู่หรือระบุชัดเจนในประเด็น “ภาวะผู้นำแบบพุทธ”

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาและนำเสนอแนวคิดภาวะผู้นำตามวิถีพุทธ เพื่อเผยแพร่ให้สาธารณชนได้เห็นคุณค่าและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม แม้ในพระพุทธศาสนามีแบบอย่างของผู้นำจำนวนมากปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ แต่จากการศึกษาพบว่า อนาคตบัณฑิตอุปาสก เป็นอุปาสกสำคัญในสมัยพุทธกาล มีชีวิต ผลงาน และบุคลิกภาพสะท้อนภาวะผู้นำได้อย่างชัดเจนและรอบด้าน ควรค่าแก่การยกเป็นกรณีศึกษา งานศึกษานี้มุ่งพรรณนาชีวิตและผลงานของอนาคตบัณฑิตอุปาสก พร้อมทั้งวิเคราะห์จุดเด่นด้านภาวะผู้นำปรากฏ และสังเคราะห์เป็นรูปแบบเชิงแนวคิด (model) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาและพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางพุทธต่อไป

ผู้นำและภาวะผู้นำ

ผู้นำในชาดก พระพุทธภาษิตในราโชวาทชาดกได้แสดงความเป็นผู้นำของคนไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้ “พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความดี ทรงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ ทรงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์” (ขุ.ชา. ทุก. (ไทย) 27/2/62) “เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคนเดียว โคทั้งฝูงก็ไปคนเดียวตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปคนเดียว ในหมู่มนุษย์ ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่

ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์ ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข” (ขุ.ชา. ทุก. (ไทย) 27/133-136/184) คำตรัสพระพุทธรเจ้าแสดงให้เห็นว่า ผู้นำไม่ว่าจะเป็นสัตว์หรือคนก็ตาม คือ ผู้ชี้นำคนผู้ตามทุกคนและเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างสูงจะนำพากลุ่มหรือพวกพ้องตนให้ไปสู่หายนะหรือความสำเร็จได้

ข้อความจากพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ได้ให้แนวคิดอันลึกซึ้งเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำที่ดี ชี้ให้เห็นสามารถวิเคราะห์แนวทางพัฒนาตนเองสู่ความเป็นผู้นำที่ดีได้สองประเด็นสำคัญ ได้แก่ การมีคุณธรรมเป็นเครื่องชนะใจ และการเป็นแบบอย่างส่งผลต่อสุขทุกข์ของสังคมทั้งหมด

ประการแรก ผู้นำต้องมีคุณธรรมนำหน้าและสามารถชนะใจผู้อื่นได้โดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง ดังข้อความที่กล่าวถึงพระเจ้าพาราณสีว่า “ทรงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความดี ทรงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ ทรงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์” อรรถาธิบายในที่นี้แสดงให้เห็นว่า ผู้นำมิใช่ผู้ใช้อำนาจบังคับหรือตอบโต้ด้วยวิธีเดียวกันกับผู้ประพฤตินิด แต่เป็นผู้มีวินัยทางอารมณ์ มีเมตตา และใช้ความดีเป็นอาวุธหลักในการเปลี่ยนแปลงผู้อื่น การไม่โกรธตอบเมื่อถูกโกรธเป็นการควบคุมอารมณ์และรักษาสติ การทำดีตอบแทนความชั่วเป็นการแสดงแบบอย่างเหนือกว่าการแก้แค้น การให้ตอบแทนความตระหนี่เป็นการเปลี่ยนโลกทัศน์ผู้เห็นแก่ตัว การใช้คำสัตย์ตอบแทนคำพูดเหลวไหลเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือ ผู้นำลักษณะนี้จึงเป็นผู้มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมสามารถเกลี้ยกล่อมใจคนได้โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจบังคับ

ประการที่สอง ผู้นำคือแบบอย่างสังคมจะยึดถือและปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นในหมู่มนุษย์หรือในหมู่มนุษย์ ดังข้อความเปรียบเทียบว่า “เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน” และในทำนองเดียวกัน “ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย” ในทางกลับกัน “ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย” นัยสำคัญข้อความนี้คือ ผู้นำมิได้เป็นเพียงผู้บัญชาการหรือผู้ตัดสินใจเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้กำหนดบรรทัดฐานทางศีลธรรมและวิถีปฏิบัติคนทั้งสังคมอีกด้วย การกระทำของผู้นำจึงมีผลเป็นลูกโซ่ เมื่อผู้นำประพฤติผิด ประชาชนก็จะประพฤติผิดตาม และสังคมย่อมตกอยู่ในภาวะทุกข์ ในทางตรงกันข้าม ผู้นำตั้งอยู่ในธรรม ประชาชนก็จะประพฤติตามและสังคมย่อมเป็นสุข ความรับผิดชอบต่อสุขทุกข์ของประชาชนจึงเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้นำตามหลักธรรมาภิบาลนี้

เมื่อพิจารณาในบริบทของผู้นำสมัยใหม่ แนวคิดจากพระสูตรนี้สอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพ (Transformational Leadership) และผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) เน้นการเป็นแบบอย่างและการสร้างวัฒนธรรมองค์กรจากบนลงล่าง ผู้นำดีในยุคปัจจุบันจึงควรมีวิสัยทัศน์ตนเอง ควบคุมอารมณ์ พูดความจริง เสียสละ และประพฤติตนเป็นธรรม เพราะการกระทำของตน คือ ต้นแบบผู้ตามจะลอกเลียนแบบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

พระพุทธรเจ้านี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำดีมิใช่ผู้มีเพียงอำนาจหรือความสามารถทางเทคนิค แต่เป็นผู้มีคุณธรรมเป็นที่ตั้ง ชนะใจผู้อื่นด้วยความดี ตระหนักว่าตน คือ หัวแถวสามารถกำหนดทิศทางสังคมทั้งหมด ความสำเร็จหรือหายนะของสังคมจึงอยู่ที่คุณธรรมผู้นำเป็นสำคัญ ผู้นำดีจึงต้องเป็นทั้งผู้ชนะใจด้วยธรรม และเป็นแบบอย่างพร้อมจะนำพาสังคมไปสู่ความสุขอย่างยั่งยืน ภาวะผู้นำนั้น พูดด้วยภาษาชาวบ้าน แปลง่ายๆ ก็คือ ความเป็นผู้นำนั่นเอง ดำเนินไปจนบรรลุถึงประโยชน์สุข หรือความสำเร็จที่เป็นจุดหมาย เมื่อพูดอย่างนี้ ก็มีคำตอบง่ายๆ ว่าเรา “ต้องการผู้นำ” นั่นเอง และเมื่อพูดตามสภาพของสังคมมนุษย์อย่างนี้ ก็จะได้ความหมาย

ของผู้นำว่า คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งาม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2568)

ภาวะผู้นำ (Leadership) หรือความเป็นผู้นำ หมายถึง ผู้มีบุคลิกภาพพิเศษหลายอย่าง สามารถจะบังคับบัญชาผู้อื่นได้ โดยอาศัยอำนาจหน้าที่ (Authority) จากตำแหน่งและอำนาจบารมี (Power) ได้จากตัวของเขาเองเป็นเครื่องมือ และสามารถจะสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีความเชื่อถือ ยอมร่วมมือหรือยอมรับในตัวของเขาได้ ไม่ว่าจะเป็นบุคลิกภาพลักษณะของความผู้นำ ความรู้ ความสามารถ ความคิดริเริ่ม การตัดสินใจ เป็นต้น เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของกลุ่มหรือขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ซึ่งในบางขณะคนที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องให้เป็นผู้นำ แต่ก็ไม่ได้เป็นที่ยอมรับของผู้ใต้บังคับบัญชา ก็อาจจะพูดว่าเขาไม่มีภาวะผู้นำ ตรงกันข้ามบางคนไม่ได้เป็นผู้นำ แต่กลับได้รับความเชื่อถือยอมรับและร่วมมือปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำแนะนำปฏิบัติตาม ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวสอดคล้องกับคำพูดว่า “ผู้นำอาจจะไม่มีภาวะผู้นำ ผู้มีภาวะผู้นำอาจจะไม่ได้เป็นผู้นำ”

ผู้นำดีต้องเป็นผู้มีทั้งความสามารถทางปัญญา ทักษะทางสังคม คุณธรรม และความยุติธรรม องค์ประกอบเหล่านี้ต้องทำงานสอดประสานกัน จึงทำให้ผู้นำสามารถนำพากลุ่มไปสู่ความสำเร็จได้ ดังนี้

1.สติปัญญา (Intelligence) ผู้นำต้องมีสติปัญญาเหนือกว่าสมาชิกทั้งหมดในกลุ่ม เพื่อสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ วางแผน และนำพากลุ่มไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การจูงใจ (Motivation) ผู้นำต้องมีความสามารถในการจูงใจให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติตามเป้าหมายของกลุ่มอย่างเต็มใจ มิใช่ด้วยการบังคับ

3. การตัดสินใจ (Decision) ผู้นำต้องตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ตามเป้าหมายของกลุ่มได้ดี ในกรณีมีข้อพิพาท ต้องสามารถไกล่เกลี่ยและตัดสินใจชี้ขาดได้อย่างเด็ดเดี่ยวและรอบคอบ

4. มนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Relationship) ผู้นำต้องมีมนุษยสัมพันธ์ดีอย่างสม่ำเสมอ ไม่แบ่งพรรคพวก และรักษาความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชาในลักษณะเกี่ยวข้องกับงานเท่านั้น

5. ความมีเกียรติหรือความซื่อตรง (Integrity) ผู้นำต้องเชื่อถือได้ ซื่อตรงต่อตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลตัวอย่างปฏิบัติตนให้อยู่ในข้อกำหนดตนตั้งไว้อย่างเคร่งครัด

6. ความอดทน (Stamina) ผู้นำต้องมีความอดทนในทุกด้าน ทุกสถานการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ และต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในการทำงาน

7. ความสามารถในการสร้างสังคม (Conceptual Abilities) ผู้นำต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางยึดเหนี่ยวให้สังคมหรือกลุ่มสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างมั่นคง

8. ความคิดริเริ่ม (Creativity) ผู้นำต้องไม่หยุดนิ่งอยู่กับมีความคิดสร้างสรรค์ และนำเสนอวิธีการแปลกใหม่อยู่เสมอ เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

9. ความยุติธรรม (Fairness) ผู้นำต้องให้เป็นธรรมแก่ทุกคน มอบหมายงานตามความยากง่ายอย่างเท่าเทียม และให้รางวัลแก่สมาชิกอย่างสมส่วนกัน (พัชนี วรกวิน, 2544)

แสดงให้เห็นว่าผู้นำ คือ ผู้มีตำแหน่งหรือผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำกลุ่ม เป็นผู้พาสมาชิกในกลุ่มให้บรรลุความสำเร็จตามความประสงค์ของกลุ่ม และภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติอันดีทั้งหลายผู้นำมีอยู่ในตัวเอง ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและศรัทธาให้มวลหมู่สมาชิกของกลุ่มมีต่อผู้นำ แต่ผู้นำอาจไม่มีภาวะผู้นำเลยก็ได้ ขณะเดียวกัน ผู้มีภาวะผู้นำ อาจไม่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการให้เป็นผู้นำ

อนาถบิณฑิกอุบาสก

เรื่องราวของอนาถบิณฑิกอุบาสก ปรากฏในพระคัมภีร์หลายแห่งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าแสดงโปรดท่านอนาถบิณฑิกะมีทั้งหมด 19 สูตร และที่พระสาวกแสดงอีก 3 สูตร และมีส่วนที่เป็นชาดก อีก 15 เรื่องซึ่งมีทั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าให้อนาถบิณฑิกะฟังโดยตรงและที่ปรารภถึงท่าน และความเป็นผู้นำชีวิตของอนาถบิณฑิกอุบาสกมีความสมบูรณ์ในหลายด้านบ่งบอกลักษณะจำเพาะของความเป็นผู้นำโดยในคติเชิงพุทธ อัจฉริยภาพและบุคลิกลักษณะความเป็นผู้นำ

อนาถบิณฑิกะเกิดขึ้นในนครสาวัตถี แคว้นโกศล ทางตอนเหนือของอินเดีย ในยุคสมัยพระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนา เป็นบุตรของเศรษฐีชื่อสมณะ เมื่อแรกเกิดได้รับการขนานนามว่า “สุทัตตะ” อันมีความหมายว่า “ผู้ให้ดี” เมื่อเจริญวัยสมรสกับนางบุญญลักขณาเทวี มีบุตรสาวสามคน มหาสุภักทา จุฬสุภักทา และสมนาเทวี และบุตรชายหนึ่งชื่อกาละ ด้วยอุปนิสัยชอบทำทานเป็นอาจिन ชาวบ้านจึงเรียกท่านว่า “อนาถบิณฑิกะ” แปลว่า “ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา”

โอกาสท่านอนาถบิณฑิกะได้พบพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นขณะเดินทางไปค้าขายยังนครราชคฤห์ ในการนั้นท่านฟังธรรมได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุเป็นพระโสดาบัน ภายหลังกลับมายังสาวัตถี ได้สร้างวัดพระเชตะวันมหาวิหาร อันเป็นสังฆารามอันโอฬาร ใช้เงินก่อสร้างและจัดงานฉลองถึง 54 โกฏิหาปนะ นอกจากนี้ ยังถวายทานประจำวันที่บ้านของตนแด่พระภิกษุสงฆ์ทุกวัน ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงประกาศยกย่องให้ท่านอนาถบิณฑิกะเป็นเอตทัคคะด้านการถวายทาน ท่านรักษาศีลห้าอย่างเคร่งครัดเป็นนิจสิน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ภรรยาและบุตร จนในที่สุดครอบครัวก็พลอยปฏิบัติตาม

แม้ทรัพย์สมบัติจะร่อยหรอลงเพราะการให้ทานมากเกินไป ท่านก็ได้ลดละความศรัทธา ครั้งหนึ่งเทวดาอาศัยอยู่ซุ้มประตูบ้านของท่าน ได้แนะนำให้ท่านเลิกนับถือพระพุทธเจ้า ท่านถึงกับขับไล่เทวดานั้นออกจากบ้าน ภายหลังเทวดาได้กลับมาขอโทษและได้รับอนุญาตให้กลับเข้าอยู่ดังเดิม ท่านพาเทวดาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ตรัสพระคาถาความว่า “แม้คนลามกยอมเห็นความเจริญตราบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล แต่เมื่อใดบาปยอมให้ผล คนลามกจึงเห็นบาป เมื่อนั้น แม้คนเจริญก็ยอมเห็นบาป ตราบเท่าที่ความเจริญยังไม่ให้ผล แต่เมื่อใดกรรมดียอมให้ผล เขาจึงเห็นความเจริญ เมื่อนั้น”

วันหนึ่งหลานสาวของท่านทำตุ๊กตาแบ่งแตก ร้องไห้ไม่ยอมหยุด ด้วยความเอ็นดู อนาถบิณฑิกะจึงนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายที่บ้าน พระพุทธเจ้าตรัสเทศน์ว่า “การร้องไห้ความเศร้าโศกหรือความคร่ำครวญอย่างอื่นก็ดี ใคร ๆ ไม่ควรกระทำเลย เพราะการร้องไห้นั้นย่อมไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ตายไปแล้ว ญาติทั้งหลายก็ควรดำรงอยู่อย่างนั้น ส่วนทักษิณาทินี้ให้แล้วตั้งไว้ดีในสงฆ์ ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ตายแล้วผู้ตายจากโลกนี้ไปแล้วตลอดกาลนานตามฐานะ” ส่วนกาละ บุตรชายของท่าน ไม่ชอบเข้าวัด อนาถบิณฑิกะจึงใช้อูบายจ้างให้บุตรไปวัด เริ่มจากค่าจ้าง 100 กหาปนะ เพิ่มขึ้นจนถึง 1,000 กหาปนะ ด้วยเหตุนี้ กาละจึงได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าทุกวันจนกระทั่งได้ดวงตาเห็นธรรมในที่สุด

นอกจากนี้ ท่านยังมีเมตตาต่อคนใกล้ชิดและมิตรสหาย ดังปรากฏในหลายกรณี อาทิ ช่วยเหลือนางทาสีชื่อโรหิณีในการเผาศพมารดา ในอรรถกถาแห่งมาตาสูตตรกล่าวว่า ท่านปล่อยนางทาสีชื่อปุนณาให้เป็นไท และอนุญาตให้ชาวเป็นภิกษุณี หลังจากนางทำตามสัญญาว่าพระพุทธเจ้ากลับมายังเมืองสาวัตถีได้ และในอรรถกถาแห่งอปณณกชาดกกล่าวว่า ท่านชักนำสหายที่เป็นเดียรฉัตร 500 คนให้มาฟังธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา

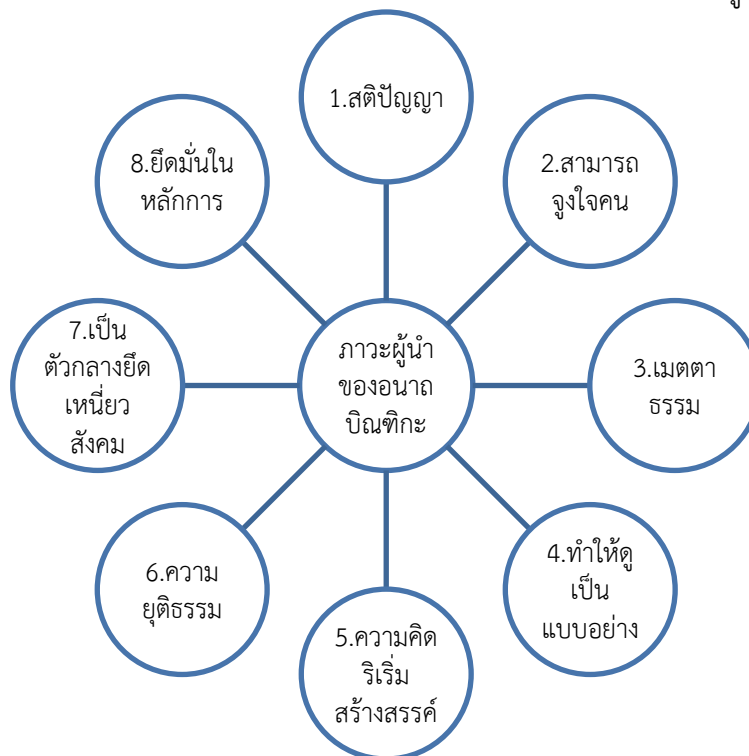
ในด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา อรรถกถาแห่งกาลิงคโพธิชาดกกล่าวว่า ท่านเป็นผู้ริเริ่มให้มีการปลูกต้นโพธิ์ในวัดเชตะวัน เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าในช่วงที่พระองค์เสด็จไปประทับยังที่อื่น ต้นโพธิ์นั้นยังคงปรากฏให้เห็นจนถึงทุกวันนี้ ในช่วงบั้นปลายชีวิต ท่านอนาถบิณฑิกะประสบอาพาธหนัก

เหตุการณ์นี้ปรากฏในอนาถปิณฑิโกวาทสูตร ซึ่งพระสารีบุตรเป็นผู้แสดงธรรมที่บ้านของท่าน เมื่อทราบข่าว พระสารีบุตรพร้อมด้วยพระอานนได้เข้าไปเยี่ยมที่นิเวศน์ของอนาถปิณฑิกะ พระสารีบุตรเถระแสดงธรรม เรื่องการละความยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 หลังจากฟังธรรมจบ ท่านอนาถปิณฑิกะกล่าวว่าจะไม่เคยได้ยินธรรมอัน ลึกซึ้งเช่นนี้มาก่อน จึงขอร้องให้พระสารีบุตรโปรดแสดงธรรมนี้แก่ภุชงค์ทั้งหลายสืบต่อไป

เมื่อท่านถึงแก่กรรม ได้ไปเกิดเป็นอนาถปิณฑิกเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดุสิต วันหนึ่งเทพบุตรลงมาเฝ้า พระพุทธเจ้าและกล่าวคาถาอันไพเราะว่า “พระเชตวันนี้มีประโยชน์ อันสงฆ์ผู้แสวงบุญอยู่อาศัยแล้ว อัน พระองค์ผู้เป็นธรรมราชาประทับ เป็นที่เกิดปิติแก่ข้าพระองค์ สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธ์ด้วยธรรม 5 อย่างนี้ คือ ธรรม วิชา ธรรม ศิล และชีวิตอันอุดม มิใช่บริสุทธ์ด้วยโคตรหรือด้วยทรัพย์ เพราะฉะนั้น บัณฑิตเมื่อเล็งเห็น ประโยชน์ของตน พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคาย แล้วบริสุทธ์ในธรรมนั้นด้วยอาการนี้ พระสารีบุตรเลื่อม บริสุทธ์ได้ด้วยปัญญา ด้วยศีล และด้วยความสงบ ความจริงภิกษุผู้ถึงฝั่งแล้ว จะอย่างยิ่งก็เท่าพระสารีบุตรนี้” (ม.ม. (ไทย) 14/433-440/383-388)

วิเคราะห์ความเป็นผู้นำของอนาถปิณฑิกอุบาสก

การดำเนินชีวิตของอนาถปิณฑิกะสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของความเป็นผู้นำอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาในเชิงวิเคราะห์สามารถสังเคราะห์และพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดภาวะผู้นำได้ 8 ประเด็นสำคัญ

1. สติปัญญา (Intelligence) พิจารณาได้จากความสามารถในการประกอบกิจการค้าจนประสบความสำเร็จ อันแสดงถึงทักษะในการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ ยังปรากฏความสามารถในการโต้วาทะกับเดียรถีย์ โดยอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างลุ่มลึกและมีระบบ อีกทั้งการบรรลุธรรมในระดับพระโสดาบันได้อย่างรวดเร็วภายหลังจากการเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้า ในช่วงเวลาอันสั้น ยิ่งสะท้อนถึงความเฉียบแหลมทางปัญญา การเปิดรับองค์ความรู้ และศักยภาพในการเข้าถึงความจริงเชิงนามธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ความสามารถในการจูงใจคน (Motivation) พิจารณาได้จากบทบาทของอนาถบิณฑิกะในการชักจูงและระดมความร่วมมือจากผู้คนในสังคม เช่น การโน้มน้าวชาวบ้านระหว่างนครราชคฤห์และนครสาวัตถีให้ร่วมกันก่อสร้างที่พักพิงทางถวายเป็นพระพุทธรูป และพระภิกษุสงฆ์เป็นระยะ ๆ ทุก 1 โยชน์ รวมระยะทางทั้งสิ้น 45 โยชน์ ตลอดจนการชักนำสหายที่นับถือเดียริถียให้เข้าเฝ้าและหันมาศรัทธาในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังปรากฏการใช้กลยุทธ์เชิงจิตวิทยาในการอบรมบุตร โดยการจูงใจบุตรชายนามกาละให้เข้าวัดในระยะแรกด้วยสิ่งล่อใจ ก่อนจะพัฒนาไปสู่ความเข้าใจในธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งสะท้อนถึงการผสมผสานสติปัญญาทักษะการจูงใจ และความเมตตาในฐานะผู้นำครอบครัวได้อย่างเหมาะสม

3. เมตตาธรรม (Loving-kindness) อนาถบิณฑิกะแสดงออกถึงเมตตาธรรมอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในระดับปัจเจกและสังคม เช่น การช่วยเหลือนางทาสีในการจัดการฌาปนกิจศพมารดา การแสดงความเอื้ออาทรต่อคนงานใหม่ที่เจ็บป่วยจากการอดอาหารในวันอุโบสถ ตลอดจนการอุปถัมภ์พระภิกษุสามเณรด้วยอาหาร ยารักษาโรค และเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นนิตย อีกทั้งยังใส่ใจต่อความรู้สึกของเด็กเล็ก ดังกรณีการปลอมโยนหลานสาวเมื่อทำตุ๊กตาแป้งแตก แสดงให้เห็นถึงเมตตาที่ครอบคลุมทุกช่วงวัยและทุกสถานะทางสังคม

4. การเป็นแบบอย่าง (Modeling) ภายหลังจากการเข้าเฝ้า พระพุทธรูป และได้ฟังธรรมครั้งแรก อนาถบิณฑิกะได้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง และอุทิศตนเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในหลากหลายด้าน พร้อมทั้งปวารณาตนรักษาศีล 5 เป็นนิจ และถือศีลอุโบสถในวันพระอย่างสม่ำเสมอ พฤติกรรมดังกล่าวส่งผลให้บุคคลรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นภรรยา บุตร คนงาน หรือทาส เกิดการเลียนแบบและปฏิบัติตาม อันสะท้อนถึงภาวะผู้นำผ่านการกระทำที่เป็นรูปธรรม

5. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creativity) อนาถบิณฑิกะแสดงให้เห็นถึงความคิดริเริ่มในเชิงศาสนาและสังคม เช่น การอุทิศส่วนกุศลให้แก่ตุ๊กตาแป้งของหลานสาว ซึ่งกลายเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดในพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน การแสวงหาสัญลักษณ์แทนองค์พระศาสดาเพื่อการสักการบูชา จนนำไปสู่การปลุกต้นมหาโพธิ์ ณ วัดเชตวันมหาวิหาร รวมถึงการขอให้ พระสารีบุตร แสดงธรรมชั้นลึกแก่คฤหัสถ์ก่อนวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งสะท้อนถึงวิสัยทัศน์และความสามารถในการสร้างนวัตกรรมทางศาสนา

6. ความยุติธรรม (Fairness) บทบาทของอนาถบิณฑิกะในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสังคม แสดงถึงความยุติธรรมและความเป็นกลาง เช่น การได้รับเชิญให้เป็นกรรมการตรวจสอบกรณีการตั้งครมภ์ของภิกษุณี และการปฏิบัติต่อภิกษุชาวโกสัมพีที่มีความขัดแย้งกันอย่างเท่าเทียม ตามแนวทางที่ พระพุทธรูป ทรงแนะนำ ซึ่งสะท้อนถึงการยึดหลักธรรมเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน

7. การเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวสังคม (Conceptual Ability) ด้วยศรัทธาอันมั่นคงในพระรัตนตรัย อนาถบิณฑิกะได้ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงผู้คนเข้าสู่พระพุทธศาสนา ทั้งการชักจูงให้ประชาชนยึดถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และการทำนุบำรุงศาสนสถาน โดยเฉพาะการสร้างวัดเชตวันมหาวิหาร ซึ่งกลายเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระธรรม โดย พระพุทธรูป ประทับจำพรรษาที่นี้มากถึง 19 พรรษา มากกว่าสถานที่อื่น ความพยายามดังกล่าวจึงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมสังคมให้มีพระศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

8. การยึดมั่นในหลักการและเป้าหมาย (Principle-centered) อนาถบิณฑิกะมีอุดมการณ์แน่วแน่ในการอุปถัมภ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร แม้ในยามที่ทรัพยากรสั่นคลอนน้อยลง หรือเผชิญแรงกดดันจากสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น เทวดาที่พยายามชักจูงให้ยุติการทำบุญ ท่านก็ยังคงยืนหยัดในหลักการ ถึงขั้นปฏิเสธและขับไล่สิ่งที่เป็นอุปสรรคออกไปจากชีวิต การให้ทานและบำรุงพระศาสนายังคงดำเนินต่อไปโดยไม่หวั่นไหว แสดงถึงศรัทธาที่ตั้งมั่นในพระรัตนตรัยในฐานะสรณะสูงสุดอย่างแท้จริง

พุทธธรรมกับส่งเสริมคุณธรรมผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทรงแสดงแก่พระมหากษัตริย์และนักปกครองในสมัยพุทธกาล มีเนื้อหาครอบคลุมหลักการบริหารและการเป็นผู้นำอย่างหลากหลาย อีกทั้งหลักธรรมจัดหมวดหมู่ไว้ในพระคัมภีร์ แม้มีลักษณะเป็นหัวข้อย่อย สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อพิจารณาชีวิตอนาถบิณฑิกอุบาสกในเชิงวิเคราะห์ ย่อมเห็นได้ว่ามีหลักพุทธธรรมหลายประการสอดคล้องกับลักษณะส่งเสริมความเป็นผู้นำของท่าน และมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมให้ท่านเป็นผู้นำประสบความสำเร็จทั้งในด้านส่วนตัวและสังคม หลักธรรมส่งเสริมคุณธรรมผู้นำท่านอนาถบิณฑิกะ จำนวน 6 ประการเพื่อนำมาวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

ทศพิธราชธรรมกับคุณลักษณะผู้นำของอนาถบิณฑิกเศรษฐี หลักราชาธรรม 10 หรือทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองหรือผู้นำ เมื่อนำมาพิจารณาในเชิงวิเคราะห์พบว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐีมีคุณสมบัติสอดคล้องกับหลักธรรมดังกล่าวอย่างครบถ้วน อันสะท้อนถึงความเป็นผู้นำเชิงพุทธที่สมบูรณ์ ได้แก่

1. ทาน (Generosity) การให้และการเสียสละทรัพย์เพื่อบำรุงเลี้ยงและช่วยเหลือผู้อื่น
2. ศีล (High moral character) การประพฤติดีงาม สำนวณกายวาจา ตั้งอยู่ในสุจริต และเป็นแบบอย่างที่น่าเคารพ
3. ปริจาคะ (Self-sacrifice) การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม
4. อาชวะ (Integrity) ความซื่อตรง จริ่งใจ ปราศจากเล่ห์เหลี่ยม
5. มัททวะ (Kindness and gentleness) ความอ่อนโยน สุภาพ และเข้าถึงผู้อื่นได้ง่าย
6. ตปะ (Self-control) ความสามารถในการควบคุมตนเอง ไม่ปล่อยใจให้เลศครอบงำ
7. อักโกธะ (Non-anger) ความไม่โกรธ ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจอารมณ์
8. อวิหิงสา (Non-violence) การไม่เบียดเบียน ไม่ใช้อำนาจในทางกดขี่
9. ชันติ (Patience) ความอดทนต่อความยากลำบากและอุปสรรค
10. อวิโรธนะ (Non-deviation from righteousness) ความมั่นคงในธรรม ไม่เอนเอียงไปตามลาภ ยศ หรืออารมณ์

นอกจากทศพิธราชธรรมแล้ว ยังปรากฏว่าอนาถบิณฑิกะดำรงตนสอดคล้องกับหลักธรรมสำคัญอื่น ๆ เช่น สัปปริสธรรม 7 อันเป็นคุณลักษณะของสัตบุรุษ พรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ อธิปไตย 3 อันเป็นหลักแห่งความเป็นใหญ่ในตน โลก และธรรม ตลอดจนทศ 6 ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมและเบญจศีล 5 อันเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตถูกต้อง ทั้งหมดนี้ล้วนเสริมสร้างให้ท่านเป็นผู้นำที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านคุณธรรมและความสามารถ

การพัฒนาภูมิธรรมจากส่วนตนสู่ส่วนรวม เมื่อวิเคราะห์ชีวิตของอนาถบิณฑิกะในอีกมิติหนึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้านสำคัญ คือ 1. ความสำเร็จในการพัฒนาตนเอง และ 2. ความสำเร็จในการพัฒนาสังคม โดยพบว่า การพัฒนาตนเองเป็นรากฐานสำคัญนำไปสู่การพัฒนาสังคมในลำดับต่อมา สอดคล้องกับแนวคิดผู้นำเชิงพุทธเน้น “การพัฒนาภายในก่อนภายนอก” โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความสำเร็จในการพัฒนาตนเอง

การแสวงหาธรรมะสูงสุด อนาถบิณฑิกะมีความใฝ่รู้และแสวงหาความจริงสูงสุด ดังปรากฏเมื่อได้ยินนามของ พระพุทธเจ้า ก็เกิดความเลื่อมใสและเร่งรีบเข้าเฝ้าโดยทันที ภายหลังจากการฟังธรรม ท่านได้ยึดพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

การพัฒนาปัญญา ท่านฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องจนมีปัญญาเฉียบแหลม สามารถบรรลุธรรมชั้น พระโสดาบัน อันเป็นขั้นต้นของความเป็นพระอริยบุคคล

ความเชี่ยวชาญด้านอาชีพ ด้วยความรู้ด้านการค้า ท่านสามารถสร้างความมั่งคั่งและฟื้นฟูกิจการในยามวิกฤตได้ แสดงถึงความสามารถในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

ความเข้มแข็งภายใน บุคลิกภาพของท่านสะท้อนถึงความอดทน ไม่ย่อท้อ รักษาสัจจะ มีเมตตาปราศจากอคติ ควบคุมตนเองได้ดี และตัดสินใจอย่างรอบคอบ

การยึดมั่นในศีลธรรม การรักษาเบญจศีลอย่างเคร่งครัด เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ท่านพัฒนาตนสู่ระดับคุณธรรมที่สูงยิ่งขึ้น

การมีอุดมการณ์และเป้าหมายชัดเจน ท่านมีเป้าหมายสูงสุดในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ดังเห็นได้จากการสร้างวัดเชตวันมหาวิหารอย่างเต็มกำลัง โดยไม่ยึดติดในชื่อเสียงหรือผลประโยชน์ส่วนตน

การพัฒนาตนอย่างต่อเนื่อง ท่านเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าอย่างสม่ำเสมอเพื่อฟังธรรม เปรียบได้กับการศึกษาค้นคว้าเพื่อยกระดับความรู้และจิตใจอยู่ตลอดเวลา

การให้ทานเป็นนิสัย การช่วยเหลือผู้ยากไร้อย่างสม่ำเสมอจนได้รับสมญา “อนาถบิณฑิกะ” สะท้อนถึงจิตใจเปี่ยมด้วยเมตตาและการลดละความเห็นแก่ตัว

2. ความสำเร็จในการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสาธารณูปการ ท่านชักชวนประชาชนร่วมกันสร้างที่พักถวายแด่ พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ อันก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจแก่สังคม

การสร้างศูนย์กลางทางศาสนา การสร้างวัดเชตวันมหาวิหารทำให้เกิดศูนย์กลางการเผยแผ่พระธรรม โดยพระพุทธเจ้า ประทับจำพรรษาที่นี่ถึง 19 พรรษา

บทบาทผู้นำทางสังคม ท่านได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ตัดสินข้อพิพาทในสังคม สะท้อนถึงที่น่าเชื่อถือและความยุติธรรม

การพัฒนาเศรษฐกิจ กิจการค้าของท่านมีส่วนส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองแก่นครสาวัตถี และยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน

ความคิดริเริ่มทางศาสนา การนำต้นพระศรีมหาโพธิ์จากโกศคยามาปลูก เป็นการสร้างสัญลักษณ์ทางจิตใจให้แก่พุทธศาสนิกชน

ความห่วงใยต่ออนาคตของสังคม ก่อนถึงวาระสุดท้าย ท่านได้ขอให้พระสารีบุตร แสดงธรรมขั้นสูง แก่ภคุหส์ถ์ สะท้อนถึงวิสัยทัศน์มุ่งประโยชน์ระยะยาวของสังคม

การสร้างศูนย์กลางการเรียนรู้ทางธรรม การนิมนต์พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์มาสู่นครสาวัตถี ทำให้เมืองนี้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งกำเนิดพระสูตรจำนวนมากสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ชีวิตของอนาถปิณฑิกะสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาจาก “ภายในสู่ภายนอก” อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ เริ่มจากการพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมและปัญญา ก่อนขยายผลไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน อันเป็นแบบอย่างของภาวะผู้นำเชิงพุทธที่สมบูรณ์ครบถ้วนทั้งมิติส่วนบุคคลและส่วนรวม

สรุป

อนาถปิณฑิกะอุบาสก เป็นพระอริยบุคคลในระดับโสดาบัน นับเป็นต้นแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ ทั้งในมิติความคิดและการปฏิบัติ ชีวิตของท่านสะท้อนกระบวนการพัฒนาผู้นำเริ่มต้นจาก “ภายในสู่ภายนอก” โดยมุ่งเน้นการหล่อหลอมจิตใจและปัญญาเป็นรากฐานสำคัญ ปัจจัยสำคัญเกื้อหนุนการพัฒนาภาวะผู้นำของท่าน คือ การได้มีครูผู้ประเสริฐสูงสุด ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้ท่านเข้าถึงหลักธรรมอย่างถูกต้องและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับชีวิตส่วนตนและการทำประโยชน์เพื่อสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

เมื่อพิจารณาในเชิงคุณลักษณะ เห็นได้ว่า ความเป็นผู้นำแบบอนาถปิณฑิกะมิได้ตั้งอยู่บนปัจจัยทางกายภาพหรืออำนาจภายนอก แต่ตั้งอยู่บน “คุณภาพภายใน” ได้แก่ ลักษณะนิสัยใจคอ ความมั่นคงทางจิตใจ และภูมิธรรมทางปัญญา คุณลักษณะเหล่านี้ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบผ่านการปฏิบัติธรรม เช่น การให้ทานอย่างสม่ำเสมอ การฟังธรรมเป็นนิจ การแผ่รู้และพัฒนาปัญญา ตลอดจนการแสวงหาธรรมอันสูงสุด นอกจากนี้ ศรัทธาอันมั่นคงในพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ยังทำหน้าที่เป็น “แกนกลางทางจิตใจ” กำหนดทิศทางชีวิตและการตัดสินใจของท่านอย่างแน่วแน่ ส่งผลให้ท่านสามารถยืน

หยัดในหลักธรรมโดยไม่เอนเอียงไปตามแรงกดดันหรืออิทธิพลภายนอก อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำยึดมั่นในหลักการ (principle-centered leadership)

ในมิติของผลลัพธ์ทางสังคม ความสำเร็จของอนาถบิณฑิกะปรากฏในพระคัมภีร์ ล้วนเกิดขึ้นภายหลังจากการพัฒนาตนเองจนมั่นคงแล้ว โดยเฉพาะภายหลังการได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ นครราชคฤห์ ผลงานสำคัญ เช่น การสร้างพระวิหารเชตวันาราม ให้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นสถานที่พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษาถึง 19 พรรษา สะท้อนให้เห็นถึงการขยายผลจากการพัฒนาภายในสู่การสร้างคุณูปการแก่สังคมในวงกว้าง ดังนั้น ชีวิตของอนาถบิณฑิกะอุปาสกจึงเป็น “แบบจำลองการพัฒนาผู้นำเชิงพุทธ” กล่าวคือ ผู้นำต้องเริ่มจากการพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมและปัญญาเป็นพื้นฐาน ก่อนก้าวไปสู่การเป็นแบบอย่างและชักนำผู้อื่นให้ร่วมสร้างประโยชน์แก่สังคมโดยรวม อันสอดคล้องกับพุทธภาษิตว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมอันสมควรก่อน แล้วจึงสอนผู้อื่นภายหลัง จึงจะไม่มัวหมอง” (อตตานุเมว ปฐมิ ปฐิภูเปนิเวสเย อถญญมนุสาเสยย น กิลิสเสยย ปณฺธิโต)

เอกสารอ้างอิง

- จำเนียร ทรงฤกษ์. (2552). **ชีวประวัติพุทธอุปาสก (สมัยพุทธกาล) เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเพื่อนวล แม่พัวทรงฤกษ์,
- ทองหล่อ เดชไทย. (2544). **ภาวะผู้นำ เพื่อการบริหารคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ**. กรุงเทพฯ : คณะสาธารณสุขศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2528). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัชนี วรกวิน. (2544). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ วิทยาลัยครูจันทระเกษม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รังสี สุทนต์. (2543). **เศรษฐกิจกับชาดก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- วิเชียร วิทย์อุดม. (2548). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ : บริษัท ซีระฟิล์มและไซเท็กซ์ จำกัด.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (2568). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ : คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี.

พุทธบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม 7 ในงานปกครองคณะสงฆ์
THE SEVEN FUNDAMENTAL BUDDHIST PRINCIPLES OF NON-DECLINE
IN THE GOVERNANCE OF THE SANGHA

พระศุภโชค สิริมงคล

Suphachok Sirimongkaro

วัดหนองบัวศาลา

Wat Nongbuasala

*Corresponding author E-mail: suphachok09061971@gmail.com

บทคัดย่อ

การปกครองคณะสงฆ์เชิงพุทธบูรณาการตามหลักอปริหานิยธรรม 7 มิใช่เพียงการรักษาจารีตตามระเบียบแบบแผน แต่เป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรอุบัติขึ้นจากความสามัคคี เมตตาธรรม ความเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อมุ่งเน้นความมั่นคงสถาพรของสังฆมณฑล การปกครองคณะสงฆ์เชิงพุทธบูรณาการ ตามกระบวนการพัฒนาการปกครองในมิตินี้ ประกอบด้วย การส่งเสริมให้คณะสงฆ์หมั่นประชุมเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันปฏิบัติกิจสงฆ์เพื่อสร้างเอกภาพ รักษาระบบบริหารต่อเนื่อง ยึดมั่นในพระธรรมวินัยโดยไม่บัญญัติสิ่งพระพุทธรังคะมิได้ทรงบัญญัติ ไม่เพิกถอนหลักการที่ทรงวางไว้ เพื่อรักษาบรรทัดฐานอันบริสุทธิ์ ขณะเดียวกันต้องให้ความเคารพรับฟังโอวาทจากพระเถระผู้เป็นสังฆบิดรและสังฆปริณายก เพื่อสืบสานประสพการณ์และบารมีธรรมในการนำพาหมู่คณะ เพราะหัวใจการปกครองสงฆ์ยุคใหม่ เป็นการเปลี่ยนจากการควบคุมตามกฎ เป็นการครองใจด้วยธรรม ใช้หลักอปริหานิยธรรมเป็นเครื่องมือสร้างพลังความสามัคคี ปิดกั้นช่องว่างกิเลสเมื่อมีอำนาจทางการเมืองและเปิดพื้นที่ให้เมตตาธรรมนำทางพัฒนางานพระพุทธศาสนา แสดงผลเกิดจากการขัดเกลาจิตใจ ผู้ปกครองต้องไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจตัณหา รู้จักสะกดกันความทะเยอทะยานเพื่อให้การใช้ อำนาจเป็นไปด้วยความสงบและบริสุทธิ์ ยินดีในเสนาสนะอันสงบเพื่อบ่มเพาะวิเวกสุข อันเป็นพลังสำคัญในการพิจารณากิจการสงฆ์ด้วยความรอบคอบ แผ่เมตตาจิตต่อเพื่อนพรหมจารี ตั้งความปรารถนาดีต่อภิกษุสามเณรผู้มีศีลตึงาม ปราศจากความเบียดเบียนกัน ถือเป็นรากฐานสำคัญนำพาคณะสงฆ์ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงสืบไป

คำสำคัญ: พุทธบูรณาการ, อปริหานิยธรรม 7, งานปกครองคณะสงฆ์

Abstract

Integrated Buddhist monastic governance, based on the Seven Principles of Non-Decline (Aparihaniyadhamma), is not merely about maintaining tradition and rules, but about creating an organizational culture born from unity, compassion, and mutual respect, aiming for the enduring stability of the monastic community. This integrated Buddhist governance process involves encouraging monks to meet regularly, perform monastic duties in unified manner, maintain a continuous administrative system, and adhere to the Dhamma and Vinaya without enacting anything not prescribed by the Buddha, nor revoking the principles

he established, in order to preserve purity. At the same time, it requires respecting and listening to the teachings of senior monks, the fathers and leaders of the Sangha, to continue their experience and spiritual guidance. The heart of modern monastic governance shifts from control through rules to winning hearts through Dhamma, using the Seven Principles of Non-Decline to build unity and bridge the gaps between defilements. When governance is in place, and space is given for compassion to guide the development of Buddhism, the results of mental refinement will manifest. Governors must not succumb to the power of desires. Knowing how to restrain ambition so that the exercise of power is peaceful and pure; rejoicing in solitude to cultivate the bliss of seclusion, which is a vital force in carefully considering monastic affairs; extending loving-kindness to fellow monks; and wishing well to virtuous monks and novices who are free from harm—these are fundamental principles that lead the monastic community to lasting prosperity and stability.

Keywords: Buddhist Integration, The Seven Principles of Non-Decline, The administration of the monastic community

บทนำ

การปกครองที่ดีมีรูปแบบ วิธีการ จัดแบ่งงาน มอบอำนาจ กระจายความรับผิดชอบไปยังผู้บริหาร ในระดับต่าง ๆ สอดคล้องความรู้ ความสามารถแต่ละบุคคล ควบคู่กับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในสมัย พุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงดำรงพระฐานะเป็นประมุขหรือประธานแห่งภิกษุสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ต่างประพฤติปฏิบัติ ตามหลักพระธรรมวินัย พระองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้ มีพระอุปชฌาย์อาจารย์ทำหน้าที่กำกับดูแล ภายในสำนักต่าง ๆ เรียกว่า “หัวหน้าหมู่” หรือ “เจ้าคณะ” รูปแบบการปกครองมีลักษณะเหมือนบิดา ปกครองบุตร ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญ มีการอบรมข้อวัตรปฏิบัติอุปฌาย์และสัทธิวิหาริกพึงปฏิบัติต่อกัน ใช้ระบบความเคารพตามลำดับอาวุโส พิจารณาวินิจฉัยโทษอาชญาพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา และตัดสินอย่างเป็นระบบเป็นธรรม และปัจจุบันพระสังฆาธิการ นับว่ามีบทบาทหน้าที่สำคัญในการปกครอง คณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ควบคุมดูแลปกครองคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของคณะสงฆ์ หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี (พงศ์พร พราหมณ์เสน่ห์, 2562)

ความท้าทายและแนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ไทยในมิติพุทธบูรณาการ ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน คณะสงฆ์ไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ด้านประสิทธิภาพในการปกครองอย่าง นัยสำคัญ มีรากเหง้ามาจากโครงสร้างการปกครองผูกติดอยู่กับอำนาจรัฐผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ลักษณะเด่นการปกครองดังกล่าวคือ การรวมศูนย์อำนาจ (Centralization) ไว้กับผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูง ก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เข้มข้นเกินขอบเขต ส่งผลให้กระบวนการตัดสินใจและการบริหารงานขาดความยืดหยุ่น กลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการปฏิรูป องค์การสงฆ์ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงโลกยุคปัจจุบัน

แม้ว่าคณะสงฆ์จะมีบรรทัดฐานทางจริยธรรม ทั้งในส่วนพระธรรมวินัยพุทธองค์ทรงบัญญัติ และ กฎระเบียบทางกฎหมาย อาทิ กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับต่างๆ แต่ในทางปฏิบัติกลับยังปรากฏพฤติกรรมไม่

พึงประสงค์ของภิกษุสงฆ์ ตั้งแต่ลหุกาบัติไปจนถึงปาราชิกธรรมอย่างต่อเนื่อง สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความหย่อนยานกลไกการควบคุมตรวจสอบ (Check and Balance) การขาดมาตรการลงปฏิรูปสัมฤทธิ์ผลอย่างเป็นรูปธรรม อาจประเมินได้ว่าระบบการปกครองในปัจจุบันอยู่ในภาวะถดถอยหรือขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้หลักเกณฑ์

ด้วยเหตุนี้ การแสวงหาแนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบพุทธบูรณาการ (Buddhist Integrated Management) จึงเป็นวาระเร่งด่วน โดยเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์เข้ากับศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อเปลี่ยนผ่านจากการปกครองเน้นเพียงอำนาจสั่งการ ไปสู่การปกครองที่ตั้งอยู่บนธรรมาธิปไตยและการขัดเกลาทางจิตวิญญาณ อันช่วยฟื้นฟูศรัทธาสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมไทยในระยะยาว

การบริหารงานปกครอง

การบริหารจัดการโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนในการปฏิบัติงาน กำหนดลำดับก่อนหลังว่าควรดำเนินการสิ่งใดเป็นอันดับแรกและสิ่งใดต่อไป ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการบริหารต้องกำหนดขอบเขตและหน้าที่ในแต่ละขั้นตอนไว้อย่างชัดเจน นักบริหาร นักวิชาการ ตลอดจนนักการศึกษาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้หลากหลายแนวทาง แนวคิดที่มีอิทธิพลและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง คือ แนวคิดของกูลิคและเออร์วิค, 1937) ได้เสนอกระบวนการบริหารไว้ 8 ประการ เรียกว่า “POSDCoRB” ดังนี้

ประการที่ 1 การวางแผน (Planning) ลักษณะบริหารงานงานปกครอง การคิดเลือกหาแนวทางที่ดีที่สุดในการใช้ทรัพยากรมีอยู่อย่างประหยัดและคุ้มค่าที่สุด ดำเนินการตามขั้นตอนอย่างมีแบบแผนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามกำหนดไว้ การวางแผนบริหารงานงานปกครอง จึงเป็นจุดเริ่มต้นกระบวนการบริหารทั้งหมด

ประการที่ 2 การจัดหน่วยงาน (Organizing) ลักษณะบริหารงานงานปกครอง การจัดโครงสร้างอำนาจหน้าที่และการแบ่งส่วนงานต่างๆ ภายในองค์กร เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดหน่วยงานดีช่วยกำหนดสายการบังคับบัญชาและขอบเขตความรับผิดชอบแต่ละตำแหน่งให้ชัดเจน

ประการที่ 3 การจัดตัวบุคคล (Staffing) ลักษณะบริหารงานงานปกครอง การบริหารด้านบุคลากร รวมถึงการจัดอัตรากำลัง การสรรหาบุคลากร การคัดเลือก การรักษาสภาพการทำงานให้เหมาะสม และการควบคุมการปฏิบัติงานบุคลากรให้เป็นไปตามเป้าหมายองค์การ

ประการที่ 4 การอำนวยการ (Direction) ลักษณะบริหารงานงานปกครอง การดำเนินการในการตัดสินใจ การสั่งการในกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะภาพรวมและในลักษณะเฉพาะ ตลอดจนการให้คำแนะนำแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จ

ประการที่ 5 การประสานงาน (Co-ordination) ลักษณะบริหารงานงานปกครอง การสร้างความร่วมมือในการปฏิบัติงานระหว่างส่วนงานต่างๆ ภายในองค์กรให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืนกัน ไม่เกิดความซ้ำซ้อนหรือขัดแย้ง ช่วยให้องค์การดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน

ประการที่ 6 การรายงาน (Reporting) ลักษณะบริหารงานงานปกครอง การรายงานผลการปฏิบัติงานหน่วยงานให้ผู้บริหาร สมาชิกหน่วยงานได้รับทราบถึงความเคลื่อนไหว ความก้าวหน้ากิจการในหน่วยงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจและปรับปรุงการทำงานต่อไป

ประการที่ 7 การควบคุมการปฏิบัติงาน (Controlling) ลักษณะบริหารงานงานปกครอง การตรวจสอบการปฏิบัติงานกิจการให้เป็นไปตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และวัตถุประสงค์ตามกำหนดไว้ เมื่อพบว่าการปฏิบัติงานเบี่ยงเบนไปจากแผนก็จะได้นำดำเนินการแก้ไขปรับปรุงให้กลับสู่สภาพพึงประสงค์

ประการที่ 8 การงบประมาณ (Budgeting) ลักษณะบริหารงานงานปกครอง การควบคุมการใช้จ่ายเงินให้รอบคอบและรัดกุม รวมถึงการจัดสรรงบประมาณตามแผนงานต่างๆ การทำบัญชีรายรับรายจ่าย การบริหารการเงินองค์การอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ทรัพยากรทางการเงินถูกใช้ไปอย่างคุ้มค่าเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ กระบวนการบริหารงานงานปกครองทั้ง 8 ประการดังกล่าวมิได้ดำเนินการอย่างเดี่ยวขาด แต่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นวงจร ผู้บริหารต้องการใช้อำนาจทางการปกครองบริหารงานปกครองให้เกิดประสิทธิภาพจำเป็นต้องเข้าใจและประยุกต์ใช้กระบวนการเหล่านี้ให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์องค์การตนเอง

และเลือกจัดหมวดหมู่กิจกรรมทางการบริหารให้อยู่ในรูปแบบเข้าใจง่ายนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานปกครอง เน้นการรวมภารกิจด้านการบริหารต่าง ๆ ใน 5 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

การวางแผน (Planning) ลักษณะบริหารงานปกครองเป็นกระบวนการกำหนดเป้าหมาย แนวทาง วิธีการดำเนินงานล่วงหน้า เพื่อให้การบริหารงานมีทิศทางชัดเจน ลดความไม่แน่นอน และสามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดองค์การ (Organizing) ลักษณะบริหารงานปกครองเป็นการกำหนดโครงสร้างองค์การ การแบ่งงาน การจัดสายบังคับบัญชา การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบแต่ละหน่วยงานหรือบุคคล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นระบบและไม่ซ้ำซ้อน

การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) ลักษณะบริหารงานปกครองเป็นการสรรหา คัดเลือก บรรจุ แต่งตั้ง และพัฒนาบุคลากรให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสั่งการ (Direction) ลักษณะบริหารงานปกครองเป็นการอำนวยการหรือการนำ (Leading) รวมถึงการสั่งงาน การสื่อสาร การจูงใจ การกำกับดูแลผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

การควบคุม (Controlling) เป็นกระบวนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นกับแผนงานตามวางไว้ เมื่อพบข้อบกพร่องก็ทำการแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่กำหนด (ธงชัย สันติวงษ์, 2537)

การบริหารการปกครองโดยทั่วไป มีลักษณะเป็นกระบวนการกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานไว้อย่างเป็นระบบ เริ่มจาก การวางแผน เป็นการพิจารณาเลือกแนวทางให้เหมาะสมกับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัด เกิดประสิทธิผลสูงสุด ดำเนินการอย่างมีแบบแผนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกำหนดไว้ และการบริหารงานปกครอง มีการดำเนินการจัดองค์การ อันเป็นการกำหนดโครงสร้างอำนาจหน้าที่ การแบ่งส่วนงาน ความรับผิดชอบ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเป็นระบบสอดคล้องกับเป้าหมายองค์กร

การบริหารงานบุคคล เป็นอีกขั้นตอนสำคัญ ครอบคลุมการกำหนดอัตราากำลัง การสรรหา การพัฒนา การรักษาสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสม เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนการอำนวยการ เป็นการตัดสินใจ สั่งการ ให้คำแนะนำแก่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในภาพรวมและเฉพาะด้าน ขณะเดียวกัน การควบคุมการ

ปฏิบัติงาน มีบทบาทในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามกฎ ระเบียบ และ วัตถุประสงค์ตามวางไว้

นอกจากนี้ ยังต้องมีการประสานงาน เพื่อให้หน่วยงานหรือส่วนงานต่าง ๆ ร่วมมือกันอย่าง สอดคล้องกลมกลืน ลดความซ้ำซ้อน ลดความขัดแย้งในการทำงาน อีกทั้ง การรายงานผล เป็นกลไกสำคัญใน การสื่อสารความก้าวหน้า ผลการดำเนินงานให้ผู้บริหาร บุคลากรในองค์กรรับทราบ เพื่อใช้ประกอบการ ตัดสินใจและปรับปรุงงาน

การบริหารปกครองในทางพระพุทธศาสนา

การบริหารการปกครอง เป็นศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่นและนักบริหารมีหน้าที่ วางแผน จัดองค์กร แต่งตั้งบุคคลอำนวยการ ควบคุมทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทาง เดียวกันเพื่อสู่เป้าหมายที่วางไว้ ส่วนความหมายการบริหารในทางธรรม คือ วิธีการบริหารต่างๆ ใช้กันทั่วไป สรุปลได้ 3 ลักษณะ แต่ลักษณะดีที่สุด คือ การบริหารแบบถือธรรมหรือหลักการเป็นสำคัญโดยยึดความสำเร็จ เป็นพื้นฐานทำให้งานสำเร็จ ลดความขัดแย้งส่วนตัวมาเกี่ยวข้องและยินดีรับคำแนะนำจากทุกฝ่าย เพื่อให้ทุก คนมีโอกาสแสดงความสามารถจะได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงานวิธีนี้เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” คือ ใช้ทั้ง พระเดชและพระคุณ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2541) เป็นการดำเนินไปได้แห่งกิจการกระทำ ด้วยปัญญา กระทำด้วยความหวังและต้องทำเพื่อสังคมหรือน้อยที่สุดทำเพื่อตัวเอง ต้องมีการป้องกันและแก้ไข ปัญหาอุปสรรคด้วยสติปัญญา (พุทธทาสภิกขุ, มปป.)

การบริหารปกครองในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะโดดเด่นในฐานะ “การจัดการเชิงพุทธ” (Buddhist Management) อาจจำแนกเข้าในสาขาวิชาการจัดการมีความเฉพาะตัว โดยมีลักษณะเด่นใน การเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) อาศัยการประมวลองค์ความรู้ระหว่างสองศาสตร์หลักมาบูรณาการ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ เป็นการหลอมรวมระหว่าง ศาสตร์แห่งการจัดการ (Management Science) ซึ่งเป็นศาสตร์สมัยใหม่มุ่งเน้นประสิทธิภาพและกระบวนการทำงาน กับพุทธศาสนา (Buddhist Studies) มุ่งเน้นหลักธรรมและคุณธรรมในการครองตนและครองงาน เมื่อนำศาสตร์ทั้งสองมาผสมผสานให้ เป็นเนื้อเดียวกันแล้ว ก่อให้เกิดนวัตกรรมการบริหารปกครองมิได้มุ่งหวังเพียงผลสัมฤทธิ์งานเท่านั้น แต่ยัง มุ่งเน้นความสุขและความมั่นคงหมู่คณะสงฆ์ มีหลักพุทธธรรมเป็นเข็มทิศนำทางกลไกการบริหารงาน ปกครองจัดการสมัยใหม่ (สุรพล สุยะพรหม, 2555)

จะเห็นได้ว่า แนวคิดนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารมีความสอดคล้องกับ แนวคิดนักวิชาการทั่วไป กล่าวคือ มุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ อาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการ ควบคู่กับการใช้กระบวนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดผลสำเร็จสูงสุด อย่างไรก็ตาม จุดแตกต่างสำคัญเป็นแนวทาง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ร่วมกับการบริหาร เพื่อเสริมสร้างมิติ ด้านคุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินงาน

อัตลักษณ์เด่นการบริหารแนวพุทธ แสดงเห็นถึงพลังแห่งบูรณาการ แม้นักวิชาการทาง พระพุทธศาสนาจะยอมรับในหลักการบริหารสากล เช่น การวางแผน การจัดองค์กร หรือการควบคุม แต่สิ่งทำ ให้การบริหารแนวพุทธมีความโดดเด่นและแตกต่างอย่างชัดเจน เป็นการบูรณาการหลักธรรมเชิงระบบ ซึ่งมีใช้ เพียงการนำธรรมะมาอ้างอิง แต่เป็นการใช้ธรรมะเป็นตัวขับเคลื่อน (Engine) ใน 2 มิติหลัก

มิติเชิงประสิทธิภาพ (Efficiency) การนำหลักธรรมมาเป็นเครื่องมือจัดการงาน เช่น การใช้ อธิปไตย 4 เพื่อสร้างความมุ่งมั่นและใจรักในงาน หรือการใช้ สัปบุริธรรม 7 เพื่อการวิเคราะห์บริบทและวางแผนกลยุทธ์ที่แม่นยำ รู้จักเหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล

มิติเชิงคุณธรรม (Ethics & Integrity) การใช้ธรรมะเป็นเข็มทิศและเครื่องกำกับ เพื่อป้องกันผลประโยชน์จากการบริหาร เพราะไม่อาจบริหารเน้นแต่กำไรหรือตัวเลขเพียงอย่างเดียว แต่เน้นบริหารแสดงคุณธรรมผู้บริหาร ทศพิธราชธรรม หรือ พรหมวิหาร 4 เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความเมตตา ความเป็นธรรม และการเกื้อกูลกันในองค์กร

การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์จากพุทธกาลสู่ระบบมหาเถรสมาคม

การปกครองคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยสามารถพิจารณาได้เป็นลำดับเชิงประวัติศาสตร์และโครงสร้างการบริหารเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคม ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานการปกครองคณะสงฆ์ในลักษณะอาจเรียกว่า “พุทธาธิปไตย” ผสมผสานกับระบบความสัมพันธ์แบบครอบครัว กล่าวคือ พระองค์ทรงดำรงฐานะประมุขแห่งสงฆ์ ทรงปกครองด้วยหลักเมตตาธรรมและสามัคคีธรรม มิได้ยึดถือระบบชนชั้นวรรณะ แต่กำหนดลำดับอาวุโสตามอายุพรรษาเป็นสำคัญ กลไกหลักการปกครองทางพระพุทธศาสนา ยึดพระธรรมวินัยเป็นกฎหมายสูงสุด ภายหลังทรงมอบอำนาจปกครองแก่คณะสงฆ์ ดำเนินงานปกครองคณะสงฆ์ด้วยคณะสงฆ์ พิจารณากิจสงฆ์หรืออธิกรณ์ต่าง ๆ ใช้หลักมติคณะสงฆ์ความเป็นเอกฉันท์หรือเสียงข้างมาก (เยภยยสิกา) เป็นแนวทางในการตัดสินใจ อีกทั้งยังครอบคลุมการบริหารจัดการในด้านสำคัญ ได้แก่ การบวช การกำหนดสิกขาบท การศึกษา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ภายหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์ได้สืบทอดรักษาพระธรรมวินัยผ่านการทำสังคายนา เพื่อรวบรวมและจัดระเบียบคำสอนให้เป็นหมวดหมู่ ป้องกันความคลาดเคลื่อน อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ก็เกิดความแตกต่างทางแนวคิดและการปฏิบัติ นำไปสู่การแยกนิกาย ส่วนในบริบทประเทศไทย อิทธิพลจากการสังคายนาครั้งสำคัญ โดยเฉพาะครั้งที่ 3 มีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ เป็นรากฐานสำคัญสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์

ในยุคจารีตประเทศไทย โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์เริ่มมีความชัดเจนสอดคล้องกับบริบททางสังคมและภูมิศาสตร์มากขึ้น ในสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น มีการแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็นฝ่ายคามวาสี ซึ่งเน้นการศึกษาคันถธุระในเมือง และฝ่ายอรัญญวาสี ซึ่งเน้นการปฏิบัติวิปัสสนาธุระในป่า ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลาย โครงสร้างมีความซับซ้อนยิ่งขึ้นเป็นสามคณะ ได้แก่ คามวาสีฝ่ายซ้าย อรัญญวาสี และคามวาสีฝ่ายขวา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลังกา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้มีการปรับเป็นสี่คณะ ได้แก่ เหนือ ได้ กลาง และอรัญญวาสี เพื่อรองรับการขยายตัวของบ้านเมือง กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนา “ธรรมยุติกนิกาย” ขึ้น เป็นการปรับโครงสร้างสำคัญคณะสงฆ์ไทย

การปกครองคณะสงฆ์ไทยเข้าสู่ยุคปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์ได้รับการจัดระเบียบอย่างเป็นทางการผ่าน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม มีลักษณะสำคัญ คือ การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่องค์กรปกครองสูงสุด ได้แก่ มหาเถรสมาคม มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน โครงสร้างดังกล่าว มุ่งเน้นความคล่องตัว ส่งเสริมประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ลดความล่าช้าในกระบวนการตัดสินใจ อีกทั้งยังสะท้อนความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร เพราะรัฐให้การสนับสนุนทั้งด้านกฎหมายและงบประมาณ เพื่อคงไว้ซึ่งความมั่นคง ความเป็นระเบียบสถาบันสงฆ์

อย่างไรก็ตาม แม้โครงสร้างการปกครองในปัจจุบันมีความชัดเจน แต่ยังคงเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างหลายประการ เช่น ภาวะผู้นำผู้ปกครองสงฆ์บางส่วนยังขาดบทบาทเชิงรุกและวิสัยทัศน์ในการพัฒนา โครงสร้างแบบลำดับชั้นเน้นการสั่งการจากบนลงล่างมากเกินไป ส่งผลให้เกิดระบบอาวุโสนิยม ลดทอนหลักการมีส่วนร่วมตามแบบดั้งเดิมคณะสงฆ์ ตลอดจนช่องว่างระหว่างผู้ปกครองและผู้ปฏิบัติปกครอง นำไปสู่ปัญหาความไม่เท่าเทียมและการสื่อสารขาดประสิทธิภาพ

การปกครองคณะสงฆ์ไทยมีพัฒนาการจากระบบยึดความสมัคสมานในธรรมเป็นหลัก มาสู่ระบบมีความเป็นทางการและเข้มงวดทางกฎหมายมากขึ้น การพัฒนาในอนาคตจึงควรมุ่งบูรณาการระหว่างประสิทธิภาพเชิงการบริหารแบบสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างความสมดุล ลดปัญหาระบบอุปถัมภ์ นำไปสู่การพัฒนางานปกครองคณะสงฆ์ ความยั่งยืนสถาบันพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมร่วมสมัย

แนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์เชิงพุทธบูรณาการ

การประยุกต์ใช้หลักกฏข้อปธานียธรรม 7 เพื่อการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ หลักกฏข้อปธานียธรรม 7 คือ หลักการบริหารองค์กรสงฆ์เพื่อป้องกันความเสื่อมและสร้างความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน โดยสามารถนำมาบูรณาการเข้ากับงานปกครองได้ ดังนี้

1. การสร้างวัฒนธรรมงานปกครองคณะสงฆ์แบบมีส่วนร่วม (หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์) ถือเป็นหลักการสำคัญช่วยให้การดำเนินงานกิจการสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักธรรมมาภิบาล โดยเฉพาะการ “หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์” หรือการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ มีสาระสำคัญดังนี้

ประการแรก การประชุมเป็นเวทีกลางในการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่างพระภิกษุในสังฆมณฑล เปิดโอกาสให้แต่ละรูปได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ลดความคลาดเคลื่อน ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ

ประการที่สอง การประชุมช่วยให้เกิดกระบวนการ ปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหา อย่างเป็นระบบ เมื่อมีประเด็นปัญหาหรือข้อขัดข้องในการบริหารกิจการสงฆ์ สามารถนำเข้าสู่ประชุมเพื่อร่วมกันวิเคราะห์หาเหตุปัจจัย กำหนดแนวทางแก้ไขให้เหมาะสมเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

ประการที่สาม เป็นกลไกสำคัญการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม (participatory decision-making) ช่วยให้การกำหนดนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นผลจากฉันทามติหมู่คณะ ส่งผลให้การดำเนินงานมีความโปร่งใส เป็นธรรม ได้รับความร่วมมือในการปฏิบัติ

ประการที่สี่ การประชุมอย่างต่อเนื่องช่วยสร้าง วัฒนธรรมประชาธิปไตยภายในคณะสงฆ์ ในลักษณะสอดคล้องกับโครงสร้างและระเบียบของสงฆ์ เป็นประชาธิปไตยตั้งอยู่บนความเคารพในลำดับชั้น แต่เปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม

การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์มิใช่เพียงกิจกรรมเชิงรูปแบบ แต่เป็น “กลไกเชิงวัฒนธรรม” ช่วยให้ภิกษุทุกรูปมีโอกาส เสนอแนะ มีส่วนร่วม ร่วมขับเคลื่อนกิจการสงฆ์ให้เกิดประสิทธิภาพ นำไปสู่ความเข้มแข็งงานปกครองคณะสงฆ์ในภาพรวม

2. การสร้างเอกภาพและพลังสามัคคีในงานปกครองคณะสงฆ์ (พร้อมเพรียงกันประชุมและปฏิบัติกิจ) เป็นหลักการพื้นฐานทำให้งานปกครองดำเนินไปอย่างราบรื่นด้วยความพร้อมเพรียงกัน ทั้งในการประชุม การปฏิบัติกิจ ถือเป็นตัวชี้วัดสำคัญความเป็นปึกแผ่นของหมู่คณะ

ประการแรก ความพร้อมเพรียงในการ เริ่มประชุม ดำเนินการ และเลิกประชุม แสดงถึงระเบียบวินัย ความเคารพต่อกติกาส่วนรวม ทำให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีระบบ ลดความล่าช้า ก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความจริงจิงในการปฏิบัติหน้าที่

ประการที่สอง ความพร้อมเพรียงในการ ร่วมทำสังฆกรรมและกิจสงฆ์ เป็นการแสดงออกถึงความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคณะสงฆ์ ไม่เพียงแต่เป็นการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึง “ความสามัคคีธรรม” เป็นหัวใจการอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์

ประการที่สาม ภูมิความรู้ความพร้อมเพรียงและยอมรับซึ่งกันและกัน ช่วยลดความขัดแย้งและความแตกแยก เพราะทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการและเคารพในมติของหมู่คณะ ส่งผลให้การดำเนินงานมีความราบรื่นและได้รับความร่วมมืออย่างเต็มที่

ประการสุดท้าย ความสามัคคีเกิดจากความพร้อมเพรียงดังกล่าว ก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนและพัฒนากิจการสงฆ์ ทำให้สามารถสร้างสรรค์ความเจริญ ความมั่นคง ความน่าเชื่อถือให้แก่คณะสงฆ์ในภาพรวม ความพร้อมเพรียงในการประชุมและการปฏิบัติกิจ มิใช่เพียงระเบียบปฏิบัติ แต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างเอกภาพและพลังสามัคคี เป็นรากฐานการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความเข้มแข็ง

3. การยึดมั่นในนิติธรรมและระเบียบวินัยในการดำเนินงานปกครองคณะสงฆ์ (ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้เดิม) เป็นการย้ำให้การปกครองดำเนินไปภายใต้กรอบถูกต้อง เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ประการแรก การยึดมั่นในนิติธรรม แสดงถึงการเคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบมีอยู่เดิม ทั้งในส่วนพระธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง ไม่ดัดแปลง ตัดทอน หรือเพิ่มเติมตามอำเภอใจ อันช่วยป้องกันความสับสน ความไม่เป็นธรรมในการบริหารงานปกครอง

ประการที่สอง การมุ่งเน้นความเข้าใจใน รากฐานกฎระเบียบและพระธรรมวินัย เป็นสิ่งสำคัญ เพราะการปฏิบัติตามกติกาอย่างถูกต้องมิได้เกิดจากการบังคับเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักในเหตุผลและเจตนารมณ์ของกฎนั้น ๆ

ประการที่สาม การพัฒนาระบบ การสื่อสารข้อมูลข่าวสารให้ทั่วถึงครอบคลุมงานปกครองคณะสงฆ์ เป็นกลไกสำคัญช่วยให้พระสงฆ์ทุกระดับได้รับข้อมูลอย่างเท่าเทียมถูกต้อง ลดความคลาดเคลื่อนในการตีความ เสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันในแนวปฏิบัติคณะสงฆ์

ประการที่สี่ เมื่อพระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจในกฎกติกาอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ย่อมก่อให้เกิด จิตสำนึกในการเคารพปฏิบัติตามระเบียบวินัยด้วยความสมัครใจ มิใช่เพียงการปฏิบัติตามคำสั่ง แต่เป็นการดำเนินชีวิตตามครรลองสังคมสงฆ์อย่างมีคุณค่า

การยึดมั่นในนิติธรรมและระเบียบวินัย พร้อมทั้งไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้เดิม เป็นหลักประกันงานปกครองคณะสงฆ์โปร่งใส เป็นธรรม มีเอกภาพ นำไปสู่ความสงบเรียบร้อยพระพุทธศาสนาในระยะยาว

4. การรักษาลำดับสายงานและสัมมาคารวะงานปกครองคณะสงฆ์ (เคารพนับถือผู้ใหญ่) อาศัยหลักการรักษาลำดับสายงานควบคู่กับการมีสัมมาคารวะ โดยเฉพาะการเคารพนับถือผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาในคณะสงฆ์ เป็นรากฐานสำคัญต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมสงฆ์

ประการแรก การตระหนักใน ลำดับชั้นการปกครองและบทบาทหน้าที่ตนเอง ทำให้พระสงฆ์แต่ละรูปเข้าใจขอบเขตความรับผิดชอบ ไม่ก้าวร้าวหน้าที่ผู้อื่น สามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องตามระบบ อันเป็นการเสริมสร้างความเป็นระเบียบในองค์กรสงฆ์

ประการที่สอง การมีสัมมาคารวะและการวางตนอย่างเหมาะสม โดยเคารพนับถือผู้ใหญ่ รับฟังโอวาทจากพระสงฆ์หรือผู้มีประสบการณ์ เป็นการสืบทอดองค์ความรู้แนวปฏิบัติที่ถูกต้อง อีกทั้งยังช่วยหล่อหลอมทัศนคติที่ดีในหมู่คณะ

ประการที่สาม การยึดถือหลักการ ให้เกียรติและเชื่อฟังตามสายบังคับบัญชา มิใช่เป็นการจำกัดเสรีภาพ แต่เป็นการสร้างระบบการทำงานให้เกิดเอกภาพ ลดความสับสน ช่วยให้การสั่งการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพรวดเร็ว

ประการที่สี่ เมื่อมีการเคารพในลำดับสายงานและปฏิบัติตามหลักสัมมาคารวะ ก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความเคารพไว้วางใจ ความร่วมมือ ส่งผลให้การดำเนินการกิจคณะสงฆ์เป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายตั้งไว้

การรักษาลำดับสายงานและสัมมาคารวะในคณะสงฆ์ เป็นกลไกสำคัญช่วยเสริมสร้างระเบียบวินัย ความสามัคคี เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ นำไปสู่ความมั่นคงและความเจริญกิจการคณะสงฆ์โดยรวม

5. การรักษาภาพลักษณ์และพรหมจรรย์แม้มีอำนาจในงานปกครองคณะสงฆ์ (ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี) เน้นการครองตนด้วยความสงบสำรวม โดยเฉพาะการให้เกียรติ รักษาขอบเขตความสัมพันธ์ต่อเพศสตรีอย่างเหมาะสม ไม่กระทำความผิดในทางชู้สาวหรือเสื่อมเสีย ผู้ปกครองสงฆ์พึงส่งเสริมให้มีการฝึกสติควบคุมกามตัณหา เพื่อป้องกันวิกฤตศรัทธา รักษาความบริสุทธิ์องค์การสงฆ์

ประการแรก ผู้ปกครองสงฆ์พึงครองตนด้วยความสงบสำรวม มีสติระมัดระวังในกิริยา วาจา และการแสดงออก ไม่เปิดช่องให้เกิดความเข้าใจผิดหรือพฤติกรรมอาจนำไปสู่ความเสื่อมเสีย ทั้งในที่เปิดเผยและส่วนตัว

ประการที่สอง การให้เกียรติและรักษาขอบเขตความสัมพันธ์กับเพศสตรีอย่างเหมาะสม เป็นหลักปฏิบัติสำคัญ ต้องไม่แสดงพฤติกรรมล่วงเกิน ไม่ข่มเหง หรือใช้อำนาจในทางไม่เหมาะสม รวมถึงหลีกเลี่ยงการกระทำส่อไปในทางชู้สาว อันเป็นการละเมิดพระธรรมวินัยอย่างร้ายแรง

ประการที่สาม ผู้ปกครองสงฆ์ควรส่งเสริมให้มีการฝึกสติและควบคุมกามตัณหา เพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจ อันช่วยให้สามารถดำรงตนอยู่ในพรหมจรรย์ได้อย่างบริสุทธิ์ ทั้งอยู่ในสถานการณ์มีสิ่งยั่วยวนหรือแรงกดดันจากสังคม

ประการที่สี่ การรักษาพรหมจรรย์และภาพลักษณ์ที่ดี ช่วยป้องกันวิกฤตศรัทธาของพุทธศาสนิกชน เพราะพฤติกรรมผู้ปกครองสงฆ์ย่อมเป็นแบบอย่าง เมื่อเกิดความเสื่อมเสียย่อมส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นต่อคณะสงฆ์โดยรวม

การรักษาพรหมจรรย์และภาพลักษณ์มิได้จำกัดเฉพาะความสัมพันธ์กับเพศสตรีเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมถึงการปฏิบัติต่อทุกเพศอย่างเหมาะสม ให้เกียรติและอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย เพื่อธำรงความบริสุทธิ์ ความน่าเชื่อถือ ความศรัทธาต่อคณะสงฆ์ในสายตาสังคม

6. การอนุรักษ์พุทธศิลป์และวัฒนธรรมประเพณีงานปกครองคณะสงฆ์ (สักการะเคารพเจดีย์) มีนโยบายเชิงรุกในการส่งเสริมและรักษาปูชนียสถาน วัดกุสุมาลย์ วัดธรรมประเพณีอันดีงามท้องถิ่น ซึ่งเป็นศูนย์รวมใจพุทธศาสนิกชน การไม่ละเลยพิธีกรรมตามจิตจำนงเดิมช่วยปลูกฝังจิตสำนึกให้คนรุ่นหลังเห็นคุณค่าและช่วยอุ้มชูบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง

ประการแรก คณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายเชิงรุกในการอนุรักษ์และส่งเสริม เช่น การบูรณะดูแลเจดีย์ พระอุโบสถ พระวิหาร ศาสนวัตถุต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ รวมถึงการจัดกิจกรรมสักการะบูชาอย่างเหมาะสม เพื่อให้สถานที่เหล่านี้ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจประชาชน

ประการที่สอง การสักการะเคารพเจดีย์และปูชนียสถาน มิใช่เพียงพิธีกรรมเชิงรูปแบบ แต่เป็นการแสดงออกถึงความเคารพในพระรัตนตรัยและระลึกถึงคุณแห่งพระพุทธศาสนา อันช่วยหล่อหลอมจิตใจให้เกิดศรัทธา ความสำนึกในคุณค่ามรดกทางพระพุทธศาสนา

ประการที่สาม การธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามท้องถิ่น เช่น งานบุญ พิธีกรรม และเทศกาลทางพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดวิถีชีวิตผูกพันกับพระพุทธศาสนา ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีเอกลักษณ์

ประการที่สี่ การไม่ละเลยพิธีกรรมตามจารีตเดิม มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกให้คนรุ่นหลังเห็นคุณค่า เกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม อันนำไปสู่การร่วมกันอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง

การอนุรักษ์พุทธศิลป์และวัฒนธรรมประเพณี เป็นบทบาทสำคัญงานปกครองคณะสงฆ์ช่วยเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน อนาคต ทำให้พระพุทธศาสนายังคงความงดงาม มีชีวิตชีวา เป็นศูนย์รวมศรัทธาสังคมไทยสืบไป

7. การส่งเสริมบุคลากรและสวัสดิการสงฆ์ให้ส่งผลดีต่องานปกครองคณะสงฆ์ (อารักขาคุ้มครองพระพรหมจารี) ในมิติการปกครองสมัยใหม่ ผู้ปกครองสงฆ์บูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หน่วยงานรัฐในท้องถิ่นในการสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ การจัดโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางธรรมและทางโลก เพื่อให้พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้รับการอารักขาและสนับสนุนในการเผยแผ่ธรรมอย่างมั่นคง

ประการแรก ผู้ปกครองสงฆ์ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ทั้งด้านความรู้ทางพระธรรมวินัย การบริหารจัดการ และทักษะจำเป็นในสังคมร่วมสมัย เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทเปลี่ยนแปลง

ประการที่สอง การบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และหน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่น เป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากร สำหรับการพัฒนาคณะสงฆ์ ทั้งในด้านการศึกษา การอบรม การจัดโครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิต

ประการที่สาม การจัดสวัสดิการและโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งทางธรรมและทางโลก เช่น การดูแลสุขภาพพระสงฆ์เมื่ออาพาธ การศึกษาพระปริยัติธรรม การเสริมสร้างทักษะชีวิต ช่วยให้พระสงฆ์มีความมั่นคงในการดำรงสมณเพศ สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างเต็มกำลัง

ประการที่สี่ การอารักขาคุ้มครองพระพรหมจารี แสดงถึงการสร้างระบบปกป้อง ส่งเสริมให้กำลังใจพระสงฆ์ประพฤติดี ให้ได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม ทั้งในด้านความปลอดภัย ชื่อเสียง และโอกาสในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน

ประการสุดท้าย เมื่อพระสงฆ์ได้รับการพัฒนาและดูแลอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดความมั่นคงและความเข้มแข็งในองค์กรสงฆ์ ส่งผลให้การเผยแผ่ธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน

การส่งเสริมบุคลากรและสวัสดิการสงฆ์เป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนางานปกครองคณะสงฆ์ในมิติใหม่ ช่วยให้พระสงฆ์สามารถดำรงตนในพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ได้รับการอารักขาอย่างเหมาะสม มีศักยภาพในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

สรุป

การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์เชิงพุทธบูรณาการ เป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมหลัก “ภิกขุอุปปริทานิยธรรม 7” มาเป็นแนวทางในการแก้ไข ยกระดับการปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะผู้ปกครอง ให้สามารถดำเนินบทบาทในเชิงพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แนวทางดังกล่าวมุ่งเน้นให้เจ้าคณะผู้ปกครองหมั่นประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาย่อยอย่างเป็นระบบ เพราะการประชุมถือเป็นกิจสำคัญของสงฆ์ต้องดำเนินการด้วยความพร้อมเพรียง ทั้งในการเริ่มประชุม เลิกประชุม และการปฏิบัติกิจร่วมกัน อันเป็นพื้นฐานความสามัคคีในหมู่คณะ นอกจากนี้ผู้ปกครองสงฆ์จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในกฎ ระเบียบ ข้อบัญญัติต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ ตลอดจนที่มาของกฎเกณฑ์เหล่านั้น พร้อมทั้งยอมรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด มีจิตสำนึกในการดำรงตนตามครรลองสังคัมสงฆ์ รู้จักบทบาทและหน้าที่ตนเอง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบอย่างเต็มกำลังความสามารถ รวมถึงการวางตนให้เหมาะสมกับสถานภาพ ย่อมนำไปสู่ทัศนคติที่ดี การยอมรับนับถือซึ่งกันและกันภายในองค์กร

ในด้านความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ผู้ปฏิบัติหน้าที่ควรเคารพในลำดับชั้นการบังคับบัญชา ปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งให้เกียรติซึ่งกันและกัน รวมถึงการให้เกียรติต่อสตรี ด้วยการไม่ประพฤติดูหมิ่นในทางเพศ ไม่กดขี่หรือเอารัดเอาเปรียบ มีสติควบคุมตนเองไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจกิเลส ขณะเดียวกันคณะสงฆ์ควรมีบทบาทในการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของพระพุทธศาสนาและท้องถิ่น ตลอดจนปลูกฝังจิตสำนึกแก่คนรุ่นหลังให้เห็นคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม อีกทั้งควรให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา ในการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนโดยรวม การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์เชิงพุทธบูรณาการมิได้มุ่งเพียงประสิทธิภาพเชิงโครงสร้างเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน คุณธรรม และความสัมพันธ์ในสังคมสงฆ์ควบคู่กัน เพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2540). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2537). **องค์กรและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2541). **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (มปป). **การบริหารธุรกิจแบบพุทธ**. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2506). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. 2500**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุพงศ์พร พรหมณ์เสนห์. (2562). **คู่มือพระสังฆาธิการ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สุรพล สุษะพรหม. (2555). **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุรพล สุษะพรหม. (2555). **พื้นฐานทางการจัดการ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. (2538). **การบริหารงานแบบพุทธ**. กรุงเทพฯ : บริษัทส่องสยาม จำกัด.

Gulick, L., & Urwick, L. (1937). **Papers on the Science of Administration**. New York : Institute of Public Administration.

**การบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน :
กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม**
**TEMPLE ADMINISTRATIVE MANAGEMENT TO PROMOTION OF THE COMMUNITY
LEARNING : A CASE STUDY OF THE TEMPLE IN WANGNOI DISTRICT,
AYUTTHAYA PROVINCE.**

สัญญา สดประเสริฐ

Sanya Sodprasert

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Mahachulalongkornrajavidyalaya Buddhaphanya Sri Thawarawadee Buddhist College

*Corresponding author E-mail: sanyamcu@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน 2. เปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3. ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม การวิจัยแบบผสมผสานวิธี วิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปในอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม จำนวน 397 คน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที ค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลวิจัยพบว่า

1. ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านบุคคล และด้านวัตถุ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.42 และเมื่อจำแนกรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด พบว่า ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ในด้านวัตถุเป็นอันดับหนึ่ง โดยมีค่าเฉลี่ย 4.43 รองลงมา คือ ด้านบุคคล มีค่าเฉลี่ย 4.40

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และ วุฒิการศึกษาทางบาลี พบว่า พระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคล คือ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ไม่แตกต่างกันในทุกด้าน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม มีดังนี้ ด้านบุคคล ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการจัดโครงการต่างๆ ทำให้การจัดทำโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ไม่ประสบผลสำเร็จ ด้านวัตถุ สถานที่ไม่ค่อยสะอาด ขาดการดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง ไม่มีเทคโนโลยีทันสมัย ช่วยในการส่งเสริมการเรียนรู้ อันเป็นอุปสรรคทำให้สะดวกรวดเร็วในการเรียนรู้ ทำให้ไม่ได้รับความสนใจจากเยาวชน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, ส่งเสริมการเรียนรู้, ชุมชน

ABSTRACT

This research aims to 1. Study the management of temples to promote community learning 2. Compare the management of temples to promote community learning 3. Study the problems, obstacles, and suggestions for managing temples to promote community learning: A case study of temples in Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The research employs a mixed-methods approach. Quantitative research uses questionnaires as a data collection tool. The sample group consists of 397 people aged 18 years and older in Chaloem Phra Kiat District, Saraburi Province. Statistical analyses include frequency, percentage, mean, standard deviation, hypothesis testing using t-test, F-test, and one-way ANOVA. Qualitative research uses in-depth interviews with 9 key informants. Data is analyzed using descriptive content analysis..

1. The research found that the opinions of monks regarding temple management to promote community learning, in two aspects: personal and material, were generally at a high level, with an average score of 4.42. When categorized by aspect, in order of the highest average score, opinions regarding temple management to promote community learning: a case study of temples in Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, in the material aspect ranked first with an average score of 4.43, followed by the personal aspect with an average score of 4.40.

2. comparison of the opinions of monks regarding temple management to promote community learning years of ordination, secular education, religious education, and Pali education, revealed that monks with different personal factors such as age, years of ordination, secular education, religious education, and Pali education did not differ significantly in their opinions regarding temple management to promote community learning: a case study of temples in Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, in all aspects. Therefore, the research hypothesis was rejected.

3. Problems and obstacles in temple management to promote community learning: a case study of temples in Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. In Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, the following issues exist: Regarding personnel, a lack of budget support for various projects has resulted in the failure of community learning programs. Regarding materials, the facilities are often unclean and lack proper maintenance. The absence of modern technology to facilitate learning, particularly tools that would speed up the learning process, has led to a lack of interest from young people.

Keywords: Management, temple-based, community

บทนำ

พระพุทธศาสนากับรากฐานสังคมไทยเป็นสถาบันหลักและรากฐานวัฒนธรรมไทยมีบทบาทจัดระเบียบสังคม ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา และวิถีชีวิต โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและสังคมแน่นแฟ้นเปรียบเสมือนจิตวิญญาณกับร่างกายต้องเกื้อกูล

พึ่งพาอาศัยกันและการเรียนรู้การขัดเกลาทางสังคมลักษณะมนุษย์เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อสร้างคุณสมบัติอันพึงประสงค์ โดยเฉพาะในวัยเด็กและเยาวชนเป็นช่วงวัยแห่งการหล่อหลอมผ่านการดูแลของครอบครัว ครู สังคมรอบข้าง รวมถึงการเรียนรู้ด้วยตนเองและสื่อต่างๆ เพื่อสร้างประสบการณ์พื้นฐานในการเติบโตเป็นประชากรมีคุณภาพของสังคม (สุมน อมรวิวัฒน์, 2546) การศึกษาและเรียนรู้ คือ กระบวนการสร้างความเจริญงอกงามให้แก่บุคคลและสังคม ผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์นวัตกรรมการศึกษา มุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและสังคมแห่งการเรียนรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ผ่านหน่วยจัดการเรียนรู้ ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอ ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบล ศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ ศูนย์หรือสถาบันการเรียนรู้เฉพาะด้านหรือเฉพาะกิจการ หรือหน่วยงาน “ภาคีเครือข่าย” ส่งเสริมการเรียนรู้ (พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้, 2566) ในบริบทสังคมไทย “วัด” ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังดำรงฐานะเป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน” ทรงอิทธิพลมีรากฐานมายาวนาน และการเรียนรู้ทางศาสนาถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพราะเป็นรากฐานมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้กลายเป็นมนุษย์สมบูรณ์ ทั้งทางด้านสติปัญญา อารมณ์ จิตวิญญาณ ซึ่งเป็นองค์ประกอบในการขับเคลื่อนประเทศชาติ

กระบวนการเรียนรู้ภายในพื้นที่ของวัด มิใช่เพียงการถ่ายทอดสรรพวิชาตามตำรา แต่เป็นกระบวนการขัดเกลาจิตวิญญาณเพื่อมุ่งสู่การสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยมีเอกลักษณ์สำคัญอยู่กับการประสานองค์ความรู้เข้ากับหลักจริยธรรมอย่างแนบแน่น การเรียนรู้ในลักษณะนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแค่ทักษะทางสติปัญญาหรือความจำ แต่เป็นการปลูกฝังมโนธรรมลงในจิตใจ เพื่อให้บุคคลสามารถนำความรู้มีไปปรับใช้ ในทางสร้างสรรค์ ทรงคุณค่า เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ มิใช่เพื่อการเอารัดเอาเปรียบ ขณะเดียวกัน วัดทำหน้าที่เป็นห้องเรียนแห่งจิตใจ สอนให้คนรู้จักการเรียนรู้โลกภายในผ่านการฝึกสติและสมาธิ ถือเป็นเครื่องมือทางปัญญาสำคัญยิ่งในยุคปัจจุบัน ช่วยให้มนุษย์สามารถรักษาคุณภาพจิตใจท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและวุ่นวายของโลกภายนอกได้ นอกจากนี้ วัดยังสะท้อนภาพการเป็น พื้นที่เรียนรู้ตลอดชีวิตไร้พรมแดน เรื่องช่วงวัย ตั้งแต่เด็กเยาวชนเข้ามาบ่มเพาะระเบียบวินัยผ่านการบรรพชา ไปจนถึงผู้สูงอายุเข้าหาธรรมะเพื่อความสงบสุขทางจิตวิญญาณ วงจรการเรียนรู้ในวัดจึงเป็นกระบวนการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หล่อหลอมให้บุคคลเติบโตขึ้นอย่างงดงามทั้งกาย วาจา และใจ ในทุกช่วงเวลาของชีวิตวัดกับความท้าทายในการเป็นศูนย์กลางทางปัญญายุคใหม่ วัดมีบทบาทเป็นรากฐานการศึกษาและจิตวิญญาณไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ทว่าจุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 แม้วัดเคยเป็นฐานที่มั่นในการเริ่มต้นการศึกษาสมัยใหม่ แต่เมื่อระบบโรงเรียนขยายตัวและแยกเนื้อหาทางโลกออกจากทางธรรมอย่างชัดเจน ความสัมพันธ์เคยแน่นแฟ้นระหว่าง วัดและโรงเรียน เริ่มจางคลายลง ทำให้บทบาทพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางปัญญาลดหายไปจากวิถีชีวิตสมัยใหม่ เมื่อความรู้ทางศาสนาไม่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับความสำเร็จในปัจจุบัน คำสอนเคยมีค่าจึงถูกมองว่าไกลตัว เกิดเป็นอุปสรรคในการสื่อสารและสร้างความเข้าใจคลาดเคลื่อนระหว่างศาสนากับสังคม

การทบทวนบทบาทวัดให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง เป็นกุญแจตั้งรังให้หลักธรรมเป็นแสงนำทางให้แก่ผู้คนในยุคนี้ และพระสงฆ์ในฐานะตัวแทนสถาบันศาสนาย่อมมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อสมบัติของพระศาสนา การรักษาฐานะวัดวาอารามให้เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมนั้น แต่จะต้องจัดสภาพแวดล้อมในวัดทั้งหมดให้สมกัน (พระราชวรมนี (ประยูรย์ ปยุตโต), 2527) แต่พระสงฆ์ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาที่มากับความสำเร็จสมัยใหม่ ทำให้ขาดสื่อกลางในการรับรู้ร่วมกัน ความเชื่อถือประชาชนต่อพระสงฆ์เคยนับถือว่าเป็นผู้นำทางปัญญา คำแนะนำสั่งสอนพระสงฆ์ที่เคยมีค่ายิ่งกลับแปรเปลี่ยนไป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ห่างเหินกับสภาพสังคมและความเจริญวันมีมากขึ้นทุกวัน การชักนำคนเหล่านั้นให้เข้าหาหลักธรรมทางศาสนาที่เขาไม่รู้ นั้น เกิด

เป็นความไม่เข้าใจกันมากขึ้น (พระราชวรมนี (ประยูรธรรมา ปรียุตโต), 2530) ปัจจุบันสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงที่นับวันจะทวีปัญหาความรุนแรงมากขึ้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร การชื่นชมในวัฒนธรรมวัตถุนิยม ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงสนใจศึกษา “การบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดและชุมชนอื่นในประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน
2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำนวน 1,000 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำนวน 1,000 รูป โดยการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 286 รูป โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างตามจำนวนที่ได้คำนวณไว้

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานทางด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 3 ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการ จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 4 ประชาชน จำนวน 2 คน รวมจำนวนทั้งสิ้นจำนวน 9 รูปหรือ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม โดยการหาดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ได้ค่าคะแนนของข้อคำถามเท่ากับ 0.80 –1.00 และคำนวณหาความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อวัดความสอดคล้องภายในตามแนวคิดของครอนบาค (Cronbach) ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.851

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยการหาดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ได้ค่าคะแนนของข้อคำถามเท่ากับ 0.80 –1.00

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือแนะนำตัวจากผู้อำนวยการหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี เพื่อดำเนินการดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยขอประสานความร่วมมือกับคณะสงฆ์อำเภอสามพราน ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 286 รูป และเก็บแบบสอบถามคืนได้ครบตามจำนวน คิดเป็นร้อยละ 100

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยประสานผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อบันทึกหมายเวลาและขออนุญาตบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องในภายหลัง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้

1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

2. สถิติเชิงอนุมาน ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน การเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรอิสระสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรอิสระตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) แล้วสังเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่มเพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของพระสงฆ์

ข้อมูลของพระสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 51 – 60 ปี มีจำนวนพรรษา 10 – 19 พรรษา มีวุฒิการศึกษาสามัญ สูงกว่าปริญญาตรี ไม่มีวุฒิการศึกษานักธรรม และไม่มีวุฒิเปรียญธรรม

2. ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านบุคคล และด้านวัตถุ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.42 และเมื่อจำแนกรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ในด้านวัตถุเป็นอันดับหนึ่ง โดยมีค่าเฉลี่ย 4.43 รองลงมา คือ ด้านบุคคล มีค่าเฉลี่ย 4.40 โดยจำแนกเป็นรายด้านได้ ดังนี้

ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษา วัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ในด้านบุคคล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 เมื่อพิจารณาในแต่ละรายการสามารถเรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ ข้อ 4. จัดอบรม ฝึกอบรมเนกขัมมะบารมี และข้อ 9. อบรมพระภิกษุสามเณรให้ประพฤติถูกต้องตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็น แบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 รองลงมา คือ ข้อ. 8 เปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรเลือก เรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมๆ กัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.49 และ ข้อ 6. จัดให้มีการบรรยายธรรม เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนและประชาชนทั่วไป ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.44

ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษา วัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ในด้านวัตถุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43 เมื่อ พิจารณาในแต่ละรายการสามารถเรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ ข้อ 1. จัดสถานที่ สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58 รองลงมา คือ ข้อ 8. จัดกิจกรรมการอบรมอาชีพในท้องถิ่น โดยมีวิทยากรหรือชาวบ้านที่ทำอาชีพนั้นๆ เป็นผู้ให้ความรู้ มี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 และ ข้อ 2. มีพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น เครื่องมือเกษตรกรรม เครื่องจักรสาน เป็นต้น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.52

จากการสรุปผลความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของ ชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ทั้ง 2 ด้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พอสรุปได้ว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอ สามพราน จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมาก

3. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล นำไปสู่การตอบสมมติฐาน ที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดได้ ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย

ตัวแปรอิสระ	ผลการทดสอบ	
	ยอมรับสมมติฐาน	ปฏิเสธสมมติฐาน
ปัจจัยส่วนบุคคล	ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการ เรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัด นครปฐม	
อายุ	-	✓
พรรษา	-	✓
วุฒิการศึกษาสามัญ	-	✓
วุฒิการศึกษานักธรรม	-	✓
วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	-	✓

ค่าเฉลี่ยจากระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของ ชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ในภาพรวม เมื่อจำแนกตามอายุของพระสงฆ์ พบว่า มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัย

ค่าเฉลี่ยจากระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ในภาพรวม เมื่อจำแนกตามพรรษาของพระสงฆ์พบว่า มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัย

ค่าเฉลี่ยจากระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ในภาพรวม เมื่อจำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญของพระสงฆ์พบว่า มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัย

ค่าเฉลี่ยจากระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ในภาพรวม เมื่อจำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรมของพระสงฆ์พบว่า มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัย

ค่าเฉลี่ยจากระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ในภาพรวม เมื่อจำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมของพระสงฆ์พบว่า มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัย

การบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม การวาดภาพจิตรกรรมหรือศิลปกรรมภายในพุทธศาสนสถาน ควรดำเนินการให้สอดคล้องกับพุทธประวัติและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับลักษณะและหน้าที่ของอาคารภายในวัด เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ หอประชุม หรือศาลาบำเพ็ญกุศล ทั้งนี้ เจ้าอาวาสพึงพิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของภาพอย่างรอบคอบ พร้อมจัดทำแบบภาพหรือภาพร่างเสนอ โดยเฉพาะกรณีที่ภาพเหมือนบุคคลร่วมสมัย หรือภาพศิลปะในลักษณะอื่น ต้องให้สอดคล้องกับพุทธประวัติและหลักแห่งพระพุทธศาสนา เมื่อจัดทำแบบแล้ว ให้เสนอผ่านลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่เจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับ จนถึงเจ้าคณะภาคเพื่อพิจารณาอนุมัติ และเมื่อได้รับอนุมัติเรียบร้อยแล้ว จึงสามารถดำเนินการจัดทำจิตรกรรมได้ตามระเบียบต่อไป

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการศึกษาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม รวมทุกด้าน โดยรวมอยู่ในระดับความคิดเห็นมาก แสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีการบริหารจัดการที่ดี พร้อมกับมีการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนในชุมชนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยได้แสดงออกมาในรูปแบบของความคิดเห็นของพระสงฆ์ ในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เมื่อพิจารณารายด้านมีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

ด้านบุคคล จากการศึกษา พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบ

ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า วัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนด้านบุคคลอย่างมาก โดยเน้นการพัฒนาบุคลากรภายในวัดให้มีคุณภาพ ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ควรปฏิบัติตนให้ถูกต้องเป็นไปตามพระธรรมวินัย มีสมณสาธูปน่าเลื่อมใส มีความประพฤติดี เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนต่อไป อีกทั้งแต่ละวัดยังเน้นการถือศีลปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการอบรมจิตใจแก่ประชาชนโดยทั่วไปด้วย โดยอาศัยพื้นฐานความเลื่อมใสศรัทธาเป็นแรงกระตุ้น แล้วจึงสอดแทรกองค์ความรู้ ชีววิถีการเรียนรู้ไปโดยอัตโนมัติ จากความศรัทธาที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระถวิล ถาวโร (ผาสุข) (2560) ทำการวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนวิสุทธิพุทธ : กรณีศึกษา โรงเรียนอนุบาลบ้านเพิมิตรภาพที่ 138 ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี” พบว่า โรงเรียนอนุบาลบ้านเพิมิตรภาพที่ 138 เป็นหนึ่งในโรงเรียนวิสุทธิพุทธที่ได้นำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เยาวชนหรือนักเรียนในสถานศึกษามีคุณภาพที่ดีขึ้นและเพื่อเป็นการป้องกันปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดแก่เยาวชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาเทวินทร์ วรบุญ (ชินบุตร) (2563) ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการ” พบว่า ลักษณะสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีลักษณะที่เป็นไปเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนรู้ไปตลอดชีวิต เป็นสถานศึกษาสามารถส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนรู้ให้สามารถปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันและพัฒนาต่อเนื่อง ได้อย่างเต็มศักยภาพผู้เรียนรู้เป็นการศึกษาเกิดจากแรงจูงใจผู้เรียนรู้ จากแหล่งเรียนรู้มีอยู่ สามารถส่งเสริมและพัฒนาสังคมและมนุษย์ได้อย่างมั่นคงยั่งยืน

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 5 ด้าน คือ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานัธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานัธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละส่วนมีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้ อายุที่ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากปัจจุบันการรับข่าวสารและการศึกษาต่าง ๆ มีอย่างหลากหลาย สามารถเลือกศึกษาและรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ ได้มากพอ ๆ กัน และพระสงฆ์ยังอยู่ในกรอบของพระวินัยเดียวกัน มุมมองความคิดในเรื่องนี้จึงไม่ต่างนัก ทำให้อายุไม่มีผลต่อความคิดเห็นนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสง่า จันทวนโณ (เปลี่ยนกลาง) (2561) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนของคณะสงฆ์อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ของคณะสงฆ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประชาชนมีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนของคณะสงฆ์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย ส่วนประชาชนมี เพศ อายุ และอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระธีรภัทร์ นาถสีโล (นาคกลิ่น) (2562) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการเพื่อ

ส่งเสริมความศรัทธาของประชาชน อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์เพื่อการส่งเสริมความศรัทธาของประชาชนอำเภอลองหลวงจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ คือ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา มีรายได้ต่อเดือน และจำนวนครั้งในการเข้าวัดทำบุญต่อสัปดาห์ พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีอายุต่างกัน และมีรายได้ต่อเดือนต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์เพื่อการส่งเสริมความศรัทธาของประชาชนไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สรุป

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งในมิติทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม โดยครอบคลุมภารกิจด้านการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์และสืบสานศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงการส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความเป็นไทย ในด้านการบริหารจัดการเชิงนโยบาย พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการศึกษา ติดตาม และเสนอแนะการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมและชุมชนให้สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปประเทศและยุทธศาสตร์ชาติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม อย่างไรก็ตาม สังคมปัจจุบัน ประชาชนจำนวนไม่น้อยขาดพินิจพิเคราะห์ จึงแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยวผ่านการเข้าวัดเพื่อขอพรหรือโชคลาภจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้เกิดกระแสนิยมอาจเบี่ยงเบนไปจากหลักธรรมคำสอนที่แท้จริง ความเชื่อและศรัทธาดังกล่าว เมื่อขาดการชี้นำถูกต้อง อาจนำไปสู่ความเข้าใจคลาดเคลื่อนและความมกมาย ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาเน้นการพึ่งตนเองและการปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตให้ถูกต้องและดีงามพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้บริหารจัดการวัด ควรให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง มุ่งเน้นการสร้างความรู้ ความเข้าใจ การปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องแก่ประชาชน พร้อมทั้งกำกับดูแลกิจกรรมภายในวัดไม่ให้เบี่ยงเบนไปสู่การส่งเสริมความเชื่อไม่สอดคล้องกับหลักพระรัตนตรัย ในขณะเดียวกัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีบทบาทสนับสนุนและกำกับดูแล ร่วมกำหนดมาตรการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และป้องกันมิให้เกิดการบิดเบือนหลักธรรมคำสอน อันอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่องานหลักและศรัทธาของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ควรมีการประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- ประกอบ กรรณสูตร. (2542). **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 (19 มีนาคม 2566) ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 140 ตอนที่ 20 ก หน้า 61
- พระถวิล ถาวโร (ผาสุข). (2560). “ศึกษาแนวทางการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธ : กรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาลบ้านเพิมิตรภาพที่ 138 ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาเทวินทร์ วรปญฺโญ (ชินบุตร). (2563). “รูปแบบการพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- พระสง่า จันทวนโณ (เปลี่ยนกลาง). (2561). “การบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนของคณะสงฆ์อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- พระธีรภัทร์ นาถสีโล (นาคกลั่น). (2562). “การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการเพื่อส่งเสริมความศรัทธาของประชาชน อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2530). **บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน. หนังสือชุดหลักธรรมเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 54/60.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2527). **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2546). **วิธีการเรียนรู้ : คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย.** กรุงเทพฯ : พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- Cronbach. Lee J.. (1971). **Essentials of psychological testing.** 4th ed.. New York : Harper & Row.

บทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์
ในอำเภอเมืองนคมนาสา จังหวัดนคมนาสา
THE ROLE OF BUDDHIST MONKS IN SOCIAL WELFARE
IN MUEANG NAKHON RATCHASIMA DISTRICT,
NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

สุมาลี กรดก้างัน

Sumalee Grodgaungunt1

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

Faculty of Management Sciences, Princess of Naradhiwas University

*Corresponding author E-mail: sumalee.g@pnu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนคมนาสา จังหวัดนคมนาสา 2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนคมนาสา จังหวัดนคมนาสา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนคมนาสา จังหวัดนคมนาสา การวิจัยเป็นแบบผสมวิธี วิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในอำเภอเมืองนคมนาสา จังหวัดนคมนาสา จำนวน 400 คน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที ค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนคมนาสา จังหวัดนคมนาสา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.26 2) เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนคมนาสา จังหวัดนคมนาสา ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนคมนาสา จังหวัดนคมนาสา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย 3) แนวทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนคมนาสา จังหวัดนคมนาสา ควรมุ่งส่งเสริมการบูรณาการความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้การช่วยเหลือประชาชนเป็นระบบและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น พัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ให้มีความรู้ด้านสังคมสงเคราะห์ การบริหารจัดการ และการใช้เทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและการสื่อสารกับสังคม

คำสำคัญ : บทบาท, พระสงฆ์, สาธารณสงเคราะห์

Abstract

This research aims to 1) study the role of Buddhist monks in social welfare in Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province; 2) compare opinions on the role of Buddhist monks in social welfare in Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province, categorized by personal factors; and 3) study guidelines for developing the role of

Buddhist monks in social welfare in Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province. The research employs a mixed-methods approach. Quantitative research uses questionnaires as a data collection tool. The sample group consists of 400 residents of Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province. Statistical analyses include frequency, percentage, mean, and standard deviation. Hypothesis testing is conducted using t-tests, F-tests, and one-way ANOVA. Qualitative research uses in-depth interviews with 9 key informants (monks or individuals). Data is analyzed using descriptive content analysis.

The research findings indicate that 1) the overall role of Buddhist monks in social welfare in Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province, is at a high level, with a mean of 4.26; and 2) a comparison of opinions on the role of Buddhist monks in social welfare in Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province, is presented. In Nakhon Ratchasima Province, people with different genders, ages, education levels, occupations, and monthly incomes did not have significantly different opinions regarding the role of Buddhist monks in social welfare in Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province. Therefore, the research hypothesis is rejected. 3) Guidelines for developing the role of Buddhist monks in social welfare in Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province should focus on promoting integrated cooperation between temples, communities, and government agencies to provide more systematic and comprehensive assistance to the public. Developing the capabilities of Buddhist monks in social welfare, management, and technology use will increase the efficiency of operations and communication with the community.

Keywords: Role, Monks, Social welfare

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่ยังรากลึกในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมค่านิยม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชน โดยพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณมีบทบาทครอบคลุมทั้งด้านการเผยแผ่พระธรรมวินัย การอบรมศีลธรรม และการเป็นศูนย์กลางของชุมชน เมื่อสังคมเกิดปัญหา พระสงฆ์จึงเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือเกื้อกูลในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ซึ่งหมายถึงการให้ความช่วยเหลือทั้งด้านวัตถุ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ด้านจิตใจ เช่น การให้กำลังใจ และด้านสังคม เช่น การสร้างความสามัคคี แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและสันติสุขในสังคม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

ในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การขยายตัวของเมือง การเคลื่อนย้ายแรงงาน และความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมหลากหลาย เช่น ครอบครัวแตกแยก เยาวชนขาดการดูแล และประชาชนบางกลุ่มขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐาน ในสถานการณ์เช่นนี้ พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะ “ที่พึ่งของชุมชน” โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมช่วยเหลือ เช่น การแจกทาน การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ผู้ยากไร้ การจัด

อบรมคุณธรรมจริยธรรม และการให้คำปรึกษาทางจิตใจแก่ผู้ประสบปัญหา ซึ่งล้วนเป็นกลไกสำคัญในการบรรเทาปัญหาสังคมในระดับพื้นที่ (กรมการศาสนา, 2560)

ถึงแม้ว่าพระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ แต่ยังพบข้อจำกัดหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา เช่น การขาดความรู้และทักษะด้านการบริหารจัดการสมัยใหม่ ทำให้การวางแผนและการดำเนินงานยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร อีกทั้งยังประสบปัญหาด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอและไม่ต่อเนื่อง ส่งผลให้ไม่สามารถขยายกิจกรรมช่วยเหลือได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ การขาดการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรชุมชน ทำให้การดำเนินงานยังขาดการบูรณาการและไม่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ยังไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อนได้อย่างเต็มศักยภาพ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562)

นอกจากนี้ พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันยังต้องเผชิญกับความท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ซึ่งทำให้รูปแบบของปัญหาสังคมมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น เช่น ปัญหาสื่อออนไลน์ ปัญหาความเครียด และปัญหาการใช้ชีวิตในสังคมเมือง พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องปรับบทบาทและพัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยการเสริมสร้างความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารสมัยใหม่ และการทำงานเชิงเครือข่ายร่วมกับองค์กรต่าง ๆ รวมถึงการจัดการองค์ความรู้ภายในวัด เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้และช่วยเหลือประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การพัฒนาศักยภาพดังกล่าวจะช่วยให้พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำทางสังคมได้อย่างเหมาะสมกับบริบทในปัจจุบัน (สุนน อมรวิวัฒน์, 2553)

ดังนั้น การศึกษาบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ เนื่องจากจะช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรค และศักยภาพของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและมาตรการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย
การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างและการวิจัย

เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 468,506 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ประชาชนในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน โดยการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง แบบบังเอิญ (Accidental Sampling)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 3 รูปหรือคน กลุ่มที่ 2 พระสงฆ์ฆาติการ จำนวน 3 รูป กลุ่มที่ 4 ประชาชน จำนวน 3 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น จำนวน 9 รูปหรือคน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม โดยการหาดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงต์ (IOC) ได้ค่าคะแนนของข้อคำถามเท่ากับ 0.80 –1.00 และคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อวัดความสอดคล้องภายในตามแนวคิดของครอนบาค (Cronbach) ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.922

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยการหาดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงต์ (IOC) ได้ค่าคะแนนของข้อคำถามเท่ากับ 0.80 –1.00

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำหนังสือแนะนำตัวจากคณะสงฆ์ต้นสังกัด เพื่อดำเนินการดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยขอประสานความร่วมมือกับพระสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน และเก็บแบบสอบถามคืนได้ครบตามจำนวน คิดเป็นร้อยละ 100

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยประสานผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนัดหมายเวลาและขออนุญาตบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องในภายหลัง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้

5.1.1 สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

5.1.2 สถิติเชิงอนุมาน ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรอิสระสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ใน

กรณีตัวแปรอิสระตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) แล้วสังเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่มเพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

ผลการวิจัย

1. บทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.28 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ค่าเฉลี่ย 4.52 รองลงมา คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ ค่าเฉลี่ย 4.47 การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ค่าเฉลี่ย 4.45 การสงเคราะห์ด้านการใช้อาคารสถานที่ของวัดเพื่อเป็นประโยชน์ ค่าเฉลี่ย 4.31 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ค่าเฉลี่ย 4.16

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. แนวทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา แนวทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพพระสงฆ์ให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะความรู้ด้านการบริหารจัดการ การวางแผนโครงการ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสารและการเข้าถึงประชาชน ควบคู่กับการปลูกฝังอุดมการณ์แห่งการเสียสละตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมการบูรณาการความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสร้างเครือข่ายการช่วยเหลือที่เข้มแข็งและครอบคลุมทุกมิติของปัญหาสังคม พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็นอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพ ควรพัฒนาระบบการบริหารจัดการภายในวัดให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้ การฟื้นฟูจิตใจผู้ประสบปัญหา และการสร้างโอกาสทางสังคม

แก่กลุ่มเปราะบาง เพื่อให้พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมได้อย่างแท้จริง และนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่

อภิปรายผลการวิจัย

1. บทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล รองลงมา คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ ทั้งนี้เนื่องจากพระสงฆ์มีบทบาทโดยตรงในการจัดกิจกรรมช่วยเหลือประชาชน เช่น การแจกทาน การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ การช่วยเหลือผู้ยากไร้ และการเป็นศูนย์กลางในการระดมทรัพยากรจากชุมชน จึงทำให้การดำเนินกิจการเพื่อสาธารณสงเคราะห์มีความชัดเจนและต่อเนื่องมากที่สุด รองลงมาคือด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ เนื่องจากพระสงฆ์มีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมของหน่วยงานหรือชุมชน เช่น การร่วมมือกับองค์กรภาครัฐ เอกชน และกลุ่มจิตอาสาในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ อย่างไรก็ตาม บทบาทในลักษณะนี้อาจมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร เวลา และการประสานงาน จึงทำให้ระดับการปฏิบัติต่ำกว่าการดำเนินกิจการโดยตรง แต่โดยภาพรวมยังสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคมและช่วยเหลือประชาชนอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวินัยธรรมมณเฑียร กตปุญโญ (โค้วตระกูล) (2567) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก” ผลการวิจัยพบว่าระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์เป็นกิจกรรมที่ปรากฏอย่างชัดเจนและเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือผู้ยากไร้ การจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ หรือการให้คำปรึกษาทางจิตใจ ทำให้ประชาชนเกิดการรับรู้และประสบการณ์ร่วมในลักษณะเดียวกัน นอกจากนี้ สังคมไทยมีพื้นฐานความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาใกล้เคียงกัน ส่งผลให้ทัศนคติที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์มีความเป็นเอกภาพ อีกทั้งกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์มักดำเนินการในลักษณะเปิดและมีมีส่วนร่วมของชุมชน จึงทำให้ประชาชนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม จึงลดความแตกต่างทางความคิดเห็นลง ลักษณะของพื้นที่อำเภอเมืองนครราชสีมา ซึ่งมีโครงสร้างสังคมและวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันในหลายกลุ่มประชากร ส่งผลให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์มีความสอดคล้องกัน จึงทำให้ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดพิสิษฐ์ ญาณิสโร (ศรีแก้ว) (2567) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัยพบว่าผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประสิทธิภาพการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลด้าน อายุ วุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ ประสิทธิภาพการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

3. แนวทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา แนวทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพพระสงฆ์ให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะความรู้ด้านการบริหารจัดการ การวางแผนโครงการ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสารและการเข้าถึงประชาชน ควบคู่กับการปลูกฝังอุดมการณ์แห่งการเสียสละตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมการบูรณาการความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสร้างเครือข่ายการช่วยเหลือที่เข้มแข็งและครอบคลุมทุกมิติของปัญหาสังคม พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็นอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพ ควรพัฒนาระบบการบริหารจัดการภายในวัดให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้ การฟื้นฟูจิตใจผู้ประสบปัญหา และการสร้างโอกาสทางสังคมแก่กลุ่มเปราะบาง เพื่อให้พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมได้อย่างแท้จริง และนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพรเมธ เตชธมโม (ดีสุรกุล) (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านสาธารณสงเคราะห์ของอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ ของอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ พบว่า 1. ด้านพัฒนาจิตใจประชาชน ขาดการจัดนิทรรศการหรือพิพิธภัณฑ์ธรรมสังเวชภายในวัด 2. ด้านพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น คณะสงฆ์ไม่มีบทบาทในการประชาชนให้ดำรงชีพตามวิถีเกษตรพอเพียง 3. ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ยังขาดที่มีความรู้เฉพาะด้านในการประยุกต์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้น ข้อเสนอแนะ คือ คณะสงฆ์สนับสนุนให้ทุกวัดจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ธรรมสังเวช ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา มีการจัดโครงการต่างๆ ที่เป็นการช่วยเหลือผู้ยากจน ด้อยโอกาส มีการจัดตั้งกองทุนไถ่ชีวิตโค-กระบือเพื่อสนับสนุนวิถีเกษตรพอเพียง พัฒนาบุคลากรให้เป็นแกนนำด้านจิตอาสา สนับสนุนการทอดผ้าป่าขยะรีไซเคิล ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหาย สร้างเครือข่ายการสืบสานประเพณีท้องถิ่นโดยคนรุ่นใหม่ คณะสงฆ์ต้องส่งเสริมให้ประชาชนทำวัตร-สวดมนต์ในครัวเรือนเป็นประจำทุกวัน สนับสนุนการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหาย พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายการสืบสานประเพณีท้องถิ่นโดยคนรุ่นใหม่ การส่งเสริมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ ของอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ จึงจะประสบผลสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2560). **บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.
- พระครูวินัยธรรมมณเฑียร กตปุณโญ (โค้วตระกูล). (2567). **การบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก**. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดพิสิทธิ์ ญาณิสสโร (ศรีแก้ว). (2567). **ประสิทธิภาพการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาพรหมเมธ เตชธมฺโม (ดีสุรกุล).(2561).การส่งเสริมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ของ
อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2562). แนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์.
กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2553). การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

**บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง
ตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนคณราชสีมา**
**THE ROLE OF BUDDHIST MONKS IN THE DEVELOPMENT OF PRISONERS
ACCORDING TO BUDDHIST PRINCIPLES, NAKHON RATCHASIMA PROVINCE**

ธรรมรต วิเศษพูน

Thammarot Wisetphun

เรือนจำกลางนคณราชสีมา

Nakhon Ratchasima Central Prison

*Corresponding author E-mail: libbinba@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนคณราชสีมา 2. เปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนคณราชสีมา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3. ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนคณราชสีมา ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี วิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าพนักงานเรือนจำกลางนคณราชสีมา จำนวน 100 คน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที ค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนคณราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.16 ด้านค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านสุขภาพจิตใจค่าเฉลี่ย 3.24 รองลงมา ด้านเศรษฐกิจและสังคม ค่าเฉลี่ย 3.13 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านสุขภาพร่างกาย มีค่าเฉลี่ย 3.12 2) การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนคณราชสีมา พนักงานเรือนจำที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นของเจ้าพนักงานเรือนจำกลางนคณราชสีมาต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนคณราชสีมา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย 3. ปัญหาและข้อเสนอแนะ ควรดำเนินการจัดพระสงฆ์มีความรู้ความสามารถเข้ามาบรรยายร่วมกับเจ้าหน้าที่พนักงานเรือนจำให้ผู้ต้องขังมีทัศนคติดีต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง ควรประสานงานกับหน่วยงานราชการ จัดกิจกรรมและโครงการต่างๆ ลดวันลดโทษผู้ต้องขัง ส่งเสริมก้าวใหม่ชีวิตไม่ย้อนกระทำผิดซ้ำตามหลักพุทธบูรณาการ

คำสำคัญ : บทบาทพระสงฆ์, การพัฒนาผู้ต้องขัง, พระพุทธศาสนา

Abstract

This research aimed to 1. study the role of Buddhist monks in the development of inmates in Nakhon Ratchasima Province; 2. compare the role of Buddhist monks in the development of inmates in Nakhon Ratchasima Province, categorized by personal factors;

and 3. study the problems, obstacles, and suggestions regarding the role of Buddhist monks in the development of inmates in Nakhon Ratchasima Province. The research employed a mixed-methods approach. Quantitative research used questionnaires as a data collection tool. The sample consisted of 100 Nakhon Ratchasima Central Prison officers. Statistical analyses included frequency, percentage, mean, and standard deviation. Hypothesis testing was conducted using t-tests, F-tests, and one-way ANOVA. Qualitative research involved in-depth interviews with 9 key informants (monks or individuals). Data was analyzed using descriptive content analysis.

The research findings indicated that 1) the overall role of Buddhist monks in the development of inmates in Nakhon Ratchasima Province was at a moderate level. The study found that the highest average score was for mental health (3.24), followed by economic and social aspects (3.13), and the lowest average score was for physical health (3.12). 2) A comparison of the role of monks in developing inmates in Nakhon Ratchasima Province showed no significant difference in the opinions of prison staff across different genders, ages, education levels, and monthly incomes. Therefore, the research hypothesis was rejected. Recommendations include: arranging for knowledgeable monks to give lectures alongside prison staff to improve inmates' attitudes towards behavioral change and quality of life; coordinating with government agencies to organize activities and projects to reduce prison sentences; and promoting a new life for inmates, preventing reoffending, in accordance with integrated Buddhist principles.

Keywords : The role of Buddhist monks, Prisoner Development, Buddhism

บทนำ

การบูรณาการพุทธธรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตสังคมไทย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือเป็นรากฐานหล่อหลอมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามสังคมไทย โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่สืบทอดเผยแผ่หลักพุทธธรรม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขปฏิบัติตามหลักจริยธรรมพื้นฐานสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในสังคมช่วยให้เกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบ สถาบันครอบครัว การปฏิบัติตามหน้าที่ระหว่างบิดามารดากับบุตร ระหว่างสามีกับภรรยา สถาบันการศึกษา การเกื้อกูลระหว่างครูอาจารย์กับศิษย์ สังคมวงกว้าง การปฏิบัติตนต่อบุคคลทั่วไปด้วยความเมตตาซื่อสัตย์ การปฏิบัติตามหน้าที่เหล่านี้ ไม่เพียงแต่ช่วยให้บุคคลสามารถพึ่งพาตนเอง แต่ยังสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

การพัฒนาสู่ความพ้นทุกข์ด้วยอริยมรรค นอกจากการปรับพฤติกรรมในระดับสังคมแล้ว พระพุทธศาสนายังมุ่งเน้นการ ปรับทัศนคติ (สัมมาทิฐิ) เพื่อการพัฒนาจิตใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยใช้หลักอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์และการบูรณาการหลักธรรมดังกล่าวมิใช่เพียงการรักษาประเพณีดั้งเดิม แต่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบคลุมทั้งทางกาย วาจา ใจ อันนำไปสู่ความสุขหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง นอกจากนี้ ลักษณะชีวิตมีคุณภาพ หรือสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีคุณภาพ ได้แก่ ลักษณะต่างๆ แสดงถึงสภาพชีวิตดำรงอยู่ด้วยดี เป็นส่วนร่วมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สังคม

และธรรมชาติมีความพร้อมสามารถจะพัฒนาตัวเองให้เจริญงอกงามสู่ความสันติสุขและอิสรภาพที่สมบูรณ์ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), (2531))

บุคคลสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการพัฒนาตนเองและยกระดับคุณภาพชีวิตได้ ทั้งในด้านความประพฤติดีงาม ความรู้ถูกต้อง ความซาบซึ้งในความงาม ช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาชีวิต ช่วยให้เกิดการประกอบอาชีพสุจริต ช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมตนเอง ไม่ก่อให้เกิดภัยต่อสังคม รู้จักเสียสละ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ส่วนความซาบซึ้งในความงามหรือศิลปะนั้น ช่วยเสริมสร้างอารมณ์อันประณีต มองโลกในแง่ดี มีจิตใจแจ่มใสมั่นคง นำไปสู่ความสมบูรณ์แห่งชีวิต

พระพุทธศาสนาเรียกลักษณะนี้ว่า “ความเป็นมงคล” หมายถึงการก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง พุทธศาสนิกชนควรน้อมนำหลักธรรมมาใช้เป็นแสงสว่างนำทางชีวิตและช่วยคลี่คลายปัญหาสังคม ลักษณะศาสนาบำบัด อาจเลือกวัดเป็นศูนย์บำบัดพัฒนาจิตใจ ศูนย์รวมจิตใจกระจายอยู่ทั่วประเทศ มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนในท้องถิ่น เสริมสร้างความรู้และบ่มเพาะนิสัยพึงประสงค์แก่สังคม อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกระแสความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจอย่างจริงจัง มิฉะนั้นกระบวนการแก้ไขปัญหาสังคมจะไม่อาจสัมฤทธิ์ผลได้เท่าที่ควร (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541)

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนทุกกลุ่ม ตั้งแต่คนทั่วไป ผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษ ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางใจมิให้หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตให้ ความสำคัญกับความพอใจทั้งทางกายและทางใจ ชีวิตที่ดีของมนุษย์หมายถึงการดำรงอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข ผ่านกิจกรรมเป็นประโยชน์หลากหลาย อาทิ การมีงานทำที่มั่นคง การครองเรือนอย่างผาสุก การมีสุขภาพอนามัยแข็งแรง การอยู่ในสภาพแวดล้อมน่ารื่นรมย์ การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ดี การได้รับความยอมรับจากบุคคลรอบข้าง การมีสิ่งอำนวยความสะดวกและเครื่องใช้เหมาะสมกับยุคสมัยและความจำเป็น รวมถึงการปลอดจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือเมื่อเจ็บป่วยก็สามารถได้รับการเยียวยารักษาจนหายเป็นปกติ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า “คุณภาพชีวิต” มิได้จำกัดอยู่เพียงการมีความเป็นอยู่ที่ดีทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังต้องครอบคลุมถึงมิติทางจิตใจ มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างคุณค่าและความหมายของชีวิต มีองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อน การพัฒนาตนเองผ่านการศึกษา ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ความมั่นคงในวิชาชีพ การมีอาชีพที่มั่นคง ควบคู่กับสภาพแวดล้อมการทำงานเหมาะสม อันเป็นปัจจัยสำคัญ ส่งเสริมความสุขและประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิต สนับสนุนภาพทางวัฒนธรรม การเปิดโอกาสให้บุคคลเข้าถึง ศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมนันทนาการ เพื่อหล่อหลอมจิตใจให้มีความละเอียดอ่อน และเกิดความรู้สึกมีคุณค่า (UNESCO, 1978)

นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทการพัฒนาชุมชนของวัดอินทาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า วัดอินทารามมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาด้านจิตใจ โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมและผู้นำทางจิตวิญญาณประชาชนในชุมชน อีกทั้งได้จัดตั้งศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติดภายในวัด เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมในระดับพื้นฐาน ประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการใช้สมุนไพรในการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ตลอดจนมุ่งฟื้นฟูและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติ (พระครูพิศิษฐ์ประชา นาด (นนทิโย ประยูร), 2560)

คุณภาพชีวิตสมบูรณ์เป็นผลจากการบูรณาการระหว่างความพึงพอใจในปัจจัยภายนอก (ด้านเศรษฐกิจและสังคม) กับความอิ่มเอมภายในจิตใจ อันนำไปสู่การดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและความสงบสุขและ

คุณภาพชีวิตประชาชน ผู้ต้องขัง ผู้พ้นโทษ สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต อาศัยพระสงฆ์แสดงบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขังตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายในเรือนจำ พร้อมออกมาพัฒนาสังคม

ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขังตามหลักพระพุทธศาสนา ในจังหวัดนครราชสีมา การพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความสัมพันธ์กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคล ความตระหนักในบทบาทพระสงฆ์ ความสัมพันธ์กับชุมชน และการได้รับการสนับสนุนทางสังคม ล้วนเป็นปัจจัยมีอิทธิพลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน ผลการวิจัยดังกล่าว สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ เพื่อให้สามารถมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งพระสงฆ์ในการเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย
การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)
2. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
 - 2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เจ้าพนักงานเรือนจำกลางนครราชสีมา จำนวน 100 คน
 - 2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานทางด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 3 ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการ จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 4 เจ้าพนักงานเรือนจำ จำนวน 2 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น จำนวน 9 รูปหรือ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
 - 3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม โดยการหาดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ได้ค่าคะแนนของข้อคำถามเท่ากับ 0.80 –1.00 และคำนวณหาความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อวัดความสอดคล้องภายในตามแนวคิดของครอนบาค (Cronbach) ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.886

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยการหาดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ได้ค่าคะแนนของข้อคำถามเท่ากับ 0.80 –1.00

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำหนังสือแนะนำตัวจากเรือนจำกลางนครราชสีมา เพื่อดำเนินการดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยขอประสานความร่วมมือกับเจ้าพนักงานเรือนจำกลางนครราชสีมา ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน และเก็บแบบสอบถามคืนได้ครบตามจำนวน คิดเป็นร้อยละ 100

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยประสานผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อบันทึกหมายเวลาและขออนุญาตบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการทบทวนการตรวจสอบความถูกต้องในภายหลัง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้

1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

2. สถิติเชิงอนุมาน ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรอิสระสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรอิสระตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามี ความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) แล้วสังเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่ม เพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

ผลการวิจัย

1. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.16 ด้านค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านสุขภาพจิตใจค่าเฉลี่ย 3.24 รองลงมา ด้านเศรษฐกิจและสังคม ค่าเฉลี่ย 3.13 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านสุขภาพร่างกาย มีค่าเฉลี่ย 3.12 โดยจำแนกเป็นรายด้านได้ดังนี้

ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา ในด้านร่างกายนั้น โดยรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.12) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา ในด้านจิตใจนั้น โดยรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.24) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา ในด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น โดยรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.13) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสุขภาพร่างกาย ด้านสุขภาพจิตใจ และด้านเศรษฐกิจและสังคม พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.16 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา ในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยจำแนกเป็นรายด้านได้ดังนี้

ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา ในด้านร่างกายนั้น โดยรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.12) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา ในด้านจิตใจนั้น โดยรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.24) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา ในด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น โดยรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.13) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

2. การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา พนักงานเรือนจำที่มีเพศ ต่างกัน มีความคิดเห็นของเจ้าพนักงานเรือนจำกลางนครราชสีมาต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา พนักงานเรือนจำที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นของเจ้าพนักงานเรือนจำกลางนครราชสีมาต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา พนักงานเรือนจำที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นของเจ้าพนักงานเรือนจำกลางนครราชสีมาต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา พนักงานเรือนจำที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นของเจ้าพนักงานเรือนจำกลางนครราชสีมาต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา ควรดำเนินการจัดพระสงฆ์มีความรู้ความสามารถเข้ามาบรรยายร่วมกับเจ้าหน้าที่พนักงานเรือนจำให้ผู้ต้องขังมีทัศนคติดีต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง ควรประสานงานกับหน่วยงานราชการ จัดกิจกรรมและโครงการต่างๆ ลดวันลดโทษผู้ต้องขัง ส่งเสริมก้าวใหม่ชีวิตไม่ย้อนกระทำผิดซ้ำตามหลักพุทธบูรณาการ จัดหาพื้นที่วัดและพื้นที่ในชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมพัฒนาผู้ต้องขังร่วมกับการพัฒนาชุมชนสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

1. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านสุขภาพจิตใจ รองลงมา ด้านเศรษฐกิจและสังคม และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านสุขภาพร่างกาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการอบรมจิตใจ ให้หลักธรรมคำสอน และสร้างกำลังใจแก่ผู้ต้องขัง ซึ่งช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวล และทำให้ผู้ต้องขังเกิดสำนึกในการปรับปรุงตนเองได้มากกว่าด้านอื่น อีกทั้งกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติธรรม การฟังธรรม และการให้คำปรึกษา สามารถดำเนินการได้ง่ายภายในเรือนจำ จึงส่งผลให้ด้านสุขภาพจิตใจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ส่วนด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น พระสงฆ์มีส่วนช่วยส่งเสริมการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น การสร้างคุณธรรม จริยธรรม และแนวคิดในการประกอบอาชีพสุจริตหลังพ้นโทษ จึงทำให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมได้ดีขึ้น ขณะที่ด้านสุขภาพร่างกายมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด อาจเนื่องมาจากบทบาทของพระสงฆ์ด้านการดูแลสุขภาพร่างกายยังมีข้อจำกัด เพราะเป็นหน้าที่หลักของบุคลากรทางการแพทย์และหน่วยงานราชทัณฑ์มากกว่า ทำให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในด้านดังกล่าวได้น้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับด้านจิตใจและสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุทธธรรมา (ภักดี เขมธโร) (2564) ที่ศึกษาเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้ต้องขัง ในเรือนจำจังหวัดสระแก้ว พบว่า ผู้ต้องขังมีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ภาพรวมอยู่ระดับมาก

2. การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา พนักงานเรือนจำที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นของเจ้าพนักงานเรือนจำกลางนครราชสีมาต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเจ้าพนักงานเรือนจำทุกกลุ่มต่างปฏิบัติงานอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและระบบการบริหารเดียวกัน ทำให้ได้รับประสบการณ์ การรับรู้ และการสัมผัสบทบาทของพระสงฆ์ในลักษณะใกล้เคียงกัน อีกทั้งบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจิตใจและฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ต้องขังเป็นกิจกรรมที่เห็นผลอย่างชัดเจนและเป็นที่ยอมรับร่วมกันในเรือนจำ จึงทำให้บุคลากรไม่ว่าจะมีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน ก็ยังมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักเมตตาธรรม ความเสมอภาค และไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ส่งผลให้เจ้าพนักงานเรือนจำมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของบทบาทพระสงฆ์ในลักษณะคล้ายคลึงกัน จึงไม่เกิดความแตกต่างทางความคิดเห็นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สวัสดิ์ จิรฐิติกาล (2554) ได้วิจัยเรื่อง “การปฏิบัติธรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางคลองเปรม” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่ในเรือนจำไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้ต้องขัง จังหวัดนครราชสีมา ควรดำเนินการจัดพระสงฆ์มีความรู้ความสามารถเข้ามาบรรยายร่วมกับเจ้าหน้าที่พนักงานเรือนจำให้ผู้ต้องขังมีทัศนคติดีต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง ควรประสานงานกับหน่วยงานราชการ จัดกิจกรรมและโครงการต่างๆ ลดวันลดโทษผู้ต้องขัง ส่งเสริมก้าวใหม่ชีวิตไม่ย้อนกระทำให้ผิดซ้ำตามหลักพุทธบูรณาการ จัดหาพื้นที่วัดและพื้นที่ในชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมพัฒนาผู้ต้องขังร่วมกับการพัฒนาชุมชนสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหานิพัทธ์พนธ์ กิตติพนฺธ (กัณตธรรมาภิกขุ), พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป (วิชัย) และพระมหาสุภาวธน์ ฐานวุฑโฒ (บุญทอง) (2560) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบพุทธวิธีการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า การพัฒนากลไกการป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ต้องอาศัยการวิเคราะห์บริบทอย่างรอบด้าน ปัญหาการกระทำผิดซ้ำเชื่อมโยงกับความเปราะบางทาง

จิตใจ เศรษฐกิจ ครอบครัว และการขาดพลังภายใน ส่งผลให้ผู้ต้องขังขาดความพร้อมกลับคืนสู่สังคมถือเป็นกระบวนการฟื้นฟูมนุษย์ที่สร้างโอกาสให้เริ่มต้นใหม่อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยมุ่งเน้นในด้านต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวิธีการหรือรูปแบบการพัฒนาผู้ต้องขังต่อไป
2. ควรมีการศึกษาตัวแปรที่เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา 3 ภาวนา 4 สังคหวัตถุ 4 เป็นต้น และความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ เพื่อจะได้ทราบว่ามีความเชื่อหรือความเชื่อที่ส่งผลต่อบทบาทการพัฒนาผู้ต้องขังของพระสงฆ์หรือส่งผลต่อบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ บทบาทการส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรหรือเยาวชน บทบาทการให้การปรึกษาแก่ชุมชน และบทบาทการช่วยสนับสนุนศูนย์เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด เป็นต้น
3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของบทบาทการพัฒนาผู้ต้องขังในกลุ่มประชากรอื่น เช่น พระสงฆ์ฆาตกรรม พระธรรมทูต พระธรรมจาริก พระนักศึกษาสามเณร แม่ชี เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่หลากหลายและครอบคลุมกลุ่มประชากรที่มีหน้าที่ในการพัฒนาผู้ต้องขัง และสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้มีการพัฒนาผู้ต้องขังได้อย่างเหมาะสมต่อไป
4. ควรมีการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสังเกตพฤติกรรมและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก หรือเฉพาะกรณีเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากบทบาทการพัฒนาผู้ต้องขังของพระสงฆ์นั้น อาจมีวิธีการที่แตกต่างกันไป เพื่อจะได้รู้แนวทางและวิธีการปฏิบัติของพระสงฆ์แต่ละรูปให้ได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จิตติมา เสนาไชย. (2554). บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน : กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา. รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก - ตะวันตก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2541.
- พระครูสุทธธรรมาภรณ์ (ภักดี เขมธโร). (2564). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดสระแก้ว. วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ. 1(1), 20-30.
- พระครูสุวรรณวรการ. (2553). ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูพิศิษฐ์อรรถาภิธาน (นันทิโย ประยงค์). (2560). บทบาทการพัฒนาชุมชนของวัดอินทาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 6(2), 439-455
- พระมหานิพัฏฐพันธ์ กิตติพนฺธ (กัณตธรรมาภรณ์), พระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป (วิชัย) และพระมหาสุภาวัฒน์ ฐานานุฑโฒ (บุญทอง). (2560). การพัฒนารูปแบบพุทธวิธีการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดสมุทรสาคร. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม. 9(7), 272-284.

พระมหาสอน อคฺคธมฺโม (ยาจิตร). (2550). บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง : ศึกษากรณี
พระครูพิพิธธรรมรส. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2531). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

สวัสดี จิรัฏฐิติกาล. (2554). การปฏิบัติธรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางคลองเปรม. รายงานการวิจัย.
พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

UNESCO. (1978). Indicators of Environmental Quality and Quality of Life. Paris: UNESCO